GHEORGHE VLĂDUȚESCU

ISTORIA SENTIMENTALĂ A UNUI SAT



PAIDEIA Colecția Științe sociale

GHEORGHE VLĂDUȚESCU

ISTORIA SENTIMENTALĂ A UNUI SAT



Colecţia Ştiinţe Sociale

Redactor: Antoaneta Olteanu
Tehnoredactare: Veaceslav Răileanu

701341 București, România
Str. Tudor Arghezi nr.15, sector 2
tel.: (00401) 211.58.04; 212.03.47
fax: (00401) 212.03.48
e-mail: paideia@fx.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
VLĂDUȚESCU, GHEORGHE
Istoria sentimentală a unui sat / Gheorghe Vlădutescu –
București: Paideia, 2002
p. 92 ; 20 cm.
ISBN 973-596-057-5

39

GHEORGHE VLĂDUȚESCU

ISTORIA SENTIMENTALĂ A UNUI SAT

PAIDEIA

Închin această carte părinților mei, Maria și Theodor, lui Milică Bănșoiu și tuturor celor pomeniți sau nepomeniți aici.

O închin satului etern, acela din suflet.

Satul fiecăruia dintre cei ce s-au născut în vreunul este incomparabil, fiind stare de suflet. Cui, dacă este de la munte sau deal, îi place satul de câmpie? Vasile Băncilă, în replică la Blaga, înălța imn Bărăganului. Și încă, fără să fii de la câmpie, geografic, Lancrămul nu te prea înfiorează. Trebuie să rămâi în mitologia țesută în jurul fiecărui loc, ca să fii în stare să participi sufletește. Lancrămul lui Blaga este altul decât cel pe care îl percepi nepredeterminat. Tot asemenea și Ozana lui Creangă sau „lacul codrilor albastru". Acesta, vai!, după cum arată azi, cu mai multe recipiente de plastic decât nuferi plutind pe o apă mâzgoasă, aduce mai curând cu o baltă murdară.

Se întâmplă ca unele locuri, cele mai multe, să se schimbe prin modernizare, ceea ce nu este rău. Dar altele și prin degradare. Este cazul lacului lui Eminescu, dintre cele mai celebre. Câte altele însă, mai puțin știute, dintr-un motiv sau altul, cu bună intenție, cu rea, din dezinteres, nu s-au depărtat de originaritatea naturală.

În genere, localitățile rurale și-au pierdut stilul. Dacă și-ar fi găsit altul, tot ar fi fost bine. Dar, în ton optimist, probabil că sunt într-un timp de trecere. Totuși, casele rămân, la fel și gardurile din fier și beton în împletituri, s-ar zice florale, adesea *kitsch*.

Nu este vorba de nostalgii „sămănătoriste". De dragul „tradiției", dacă de tradiție se poate vorbi, nu trebuie să oftăm după opaiț și după opincă. Oamenii vor să trăiască așa cum se cuvine să trăiască. Nenorocirea este că nu peste tot și nu toți sunt în măsură să fie în contemporaneitate. Sărăcia încă

face ravagii, și aceasta atât la nivelul comunității, cât și individual. Vezi sate cu inestetice (și nu numai) disproporții: case arătoase, dar și bojdeuci, aproape bordeie; pe câmp câte un tractor dar și, – încă! – oameni care își sapă pământul de li se zdruncină creierii. Am văzut prin '91 o scenă cutremurătoare. Pe unde am povestit-o, n-am prea fost crezut. Ba cineva mi-a spus: „de ce n-ai fotografiat?" Asta mai lipsea. Să fotografiezi un biet bătrân înhămat la plug cu baba ținând de coarne. Era prea mult, și moral, și estetic, să cobor din mașină și să „imortalizez" ceea ce trebuia uitat cu oroare.

Am avut ocazia, câțiva ani la rând, să colind țara în lung și în lat și să particip la o sumedenie de „ceremonii", mai ales sătești. Și bărbații, și femeile, erau îmbătrâniți înainte de vreme, cu obrajii supți și pielea tăbăcită, fără dinți. Dar, cam în deosebire de orășeni, ceva mai încrezători, precum și mai credincioși. Probabil încrederea era (mai era) susținută de faptul de a-și fi redobândit pământul. Numai că, ceea ce era (oarecum) în firescul lucrurilor cu 60-70 de ani în urmă, de acum era anacronic. Agricultura redusă la legile economiei naturale nu mai însemna nimic. Chiar muncești doar să trăiești elementar?

Satul despre care vreau să povestesc în cele ce urmează, geografic, nu este nici mai frumos, nici mai urât decât altele de deal. Poate, doar, a fost dintotdeauna ceva mai răsărit, având o luncă întinsă și mănoasă, aproape în exclusivitate. Altfel, cu o „istorie", cel puțin a ultimelor decenii, care nu se deosebește de aceea a tuturor celorlalte. Cu oameni ceva mai cuprinși odinioară, satul a sărăcit, ba și-a pierdut și identitatea, o dată ce, în 1962, a trebuit să se supună rigorilor vremii. Era colectivizat și apoi trecut în alcătuirea unui oraș, ca un fel de cartier al unei fantome. Pentru că orașul era o pură invenție: pe lângă un „târg" au fost atașate încă trei sate, fiecare cam la 3 km. depărtare, și artificiul acesta a fost acceptat.

Una, alta au făcut ca satul, asemenea atâtor altora, să-și piardă mult din modul său de a fi, de odinioară. Ceea ce este acum, poate mai pe potriva aspirațiilor și nevoilor oamenilor, de mine, cel puțin, este de nerecunoscut, de fapt, nu mai este satul meu, acela în care m-am născut și mi-am trăit copilăria și adolescența. Pe acesta de azi nu mi-l reprezint, nu l-am visat niciodată. Nu-mi place, nu pentru a-mi părea străin, ci înstrăinat. Sunt atâtea locuri pe care nu le-ai mai văzut și te legi de ele. Dar pe acelea înstrăinate le simți, cu durere, ca smulse din suflet. Satul meu, acela de demult, este numai în mine. De aceea istoria aceasta, care urmează, este o călătorie a sufletului în lumea lui.

Geografia fizică este, cât putem percepe noi, aceeași. Sat de zonă deluroasă, se întinde pe o coamă care parcă nu se mai termină, ducând mai departe, spre așezările din „păduri", cum spuneau localnicii.

Intrarea în sat, dinspre luncă, este în pantă lină. Dar, și de o parte, și de alta, se adâncesc două mari văi, locuite ele însele, una, mai adâncă, spre care coboară pădurea, și înecată de vegetație luxuriantă, a duțeștenilor, iar cealaltă – a tupșenilor. Aceasta se pierde în cealaltă parte a ei în pădure, pe când „valea mare" a duțeștenilor este strânsă între dealul Cărbuneștiului și Grui. Dicționarele înțeleg prin „grui" un pisc, o colină, o movilă. Gruiul acela însă devenise un toponim. De aceea se și vorbea despre „dealul Gruiului".

Venea mai de departe, fiind ca o alungire a dealului mare, împădurit, și se termina în fața luncii, pe care parcă o veghea. De aceea, poate, în botul dealului a și fost așezat cimitirul. Oamenii aceia, pentru care lunca era ca soarele, ca lumina ochilor, după ce se petreceau din viață, se odihneau în fața câmpiei mănoase. Deveneau un fel de divinități protectoare parcă. Cimitirul acolo era satul celălalt, ca poartă spre lumea cealaltă. Mormintele erau simple: gropi în pământ, acoperite de pământ, străjuite de cruci de

lemn și încadrate de măceși și de trandafiri galbeni. Tot ce se poate, aceștia țineau de teribila credință în existența strigoilor. Ca mortul-strigoi să nu poată ieși din spațiul său, măceșul și trandafirul erau pentru siguranță. Așa cum, dacă intri într-o „leasă“ de măceș, pe cât vrei să ieși, ești prins mai mult, tot asemenea mortul-strigoi. De aceea, ca o măsură de siguranță în plus, pe pieptul mortului se punea „crucea de măceș“ din două bețe, tăiate dintr-o „joardă“ de măceș, unul despicat până către jumătate și altul, mai subțire, ca bară transversală, se făcea o „cruce“, care, pusă pe piept, simbolic, îl ținea pe mort ca sub o „leasă“. Deși respinsă ca superstiție păgână credința în strigoi (sau moroi), totuși, înainte de a se pune capacul coșciugului, preotul se asigură, între altele, și de existența crucii de măceș.

Dar, cu ceva ani în urmă, cărbuneștenii au luat obiceiul să-și îngroape morții în curtea mare, care coboară către Tupșa, a bisericii din sat. Poate e mai bine, poate e mai rău, morții n-o pot spune, iar viii de ce ar trebui să fie judecați pentru toate? Au și ei dreptate că își țin morții în mijlocul satului, aveau și cei mai de demult, când îi lăsau să se odihnească în fața luncii pe care trudiseră o viață întreagă.

Numai în capul dealului, cimitirul, în rest, pe „spinarea“ Gruiului, duțeștenii își aveau viile, străjuite, din loc în loc, de siluetele solitare ale scorușilor, ale căror fructe, scorușele, cam de forma și mărimea ghindei, altfel, însă, cu pulpă și semințe, ca mărul și para, erau culese toamna și lăsate în podul casei, în păstăile de fasole, să se înmoaie. Către Crăciun, puteau fi mâncate; aveau și gust și miros mai aparte decât orice alt fruct de pădure. De o parte și de alta a „spinării“, un brâu de pădure care cobora mai mult către Dutești, mai puțin către luncă. Partea aceasta, despădurită, numită „Sucoastă“ (sub-coastă), era ca un loc public: neparcelată, nu știu să fi fost în proprietatea cuiva, întreagă sau

parțial. De aceea, din primăvară până în toamnă, pășteau oile pe ea. Pentru copii, era cum nu se poate mai bine. Ei se jucau la poalele dealului, fără de grijă că blândele animale erau ispitite și de altceva decât de iarbă. Cam pe la jumătate, lângă drumul care pe „sub coastă“ mergea către Ștefănești, se înălța o fântână („ciutură“), cu cumpănă, siluetă venită parcă din universul lui Giacometti. De altfel, aceasta și încă alta mai mică, departe, lângă râu, erau singurele fântâni ale luncii. Ea avea apa bună; cealaltă era cam mâloasă și viețuiau în ea un fel de larve despre care se spunea că, dacă le înghiți, îți produceau gușă. De altminteri, și erau numite „gușițe“. Drumul acesta, care străjuia, deci, lunca în partea dinspre Grui, se bifurca la un moment dat: într-o direcție se mergea către Ștefănești, iar în alta, către Gilort. Drumul acesta se numea „al Morii“, nimeni nu mai știa de ce. Se bănuia, că ducând către râu, pe acesta fusese demult-demult o moară pe apă, cum mai era încă în anii copilăriei mele una în susul Gilortului, la Albeni. Dar aceasta era întrecută de altele mecanice: una în Cărbunești, chiar numită, după proprietar, a lui Romică, și alta, cu valțuri, ceva mai departe, pe drumul Craiovei, la Săulești. „Drumul Morii“ era îngust, cât a încăpea un car cu boi. Era străjuit de o parte și de alta de un gard natural, de mărăcini proteguitori. Altfel, porumbii de pe margini ar fi fost distruși de oile mânate spre zăvoiul Gilortului sau, după cosit, către Câmpul Mare de dincolo de râu. Pe la jumătatea distanței însă porumbiștea lăsa loc unui „petec“ de pământ cam mocirlos. Era numit „Leși“ (la Leși), probabil de la legenda stăruitoare cum că seara, de cum apune soarele, pe acolo bântuie tot felul de ființe necurate care se metamorfozează în iepuri, curcani, capre. Dacă *leșii* erau în mitologia slavă duhuri ale pădurii *(les)*, ale vegetației în locuri de pășunat, nu este exclus ca de aici să vină numele. Nu se cultiva nimic acolo, locul fiind lăsat pentru fân.

Credința că era loc bântuit avea tărie: nimeni n-a văzut vreun asemenea *leș*, dar mai tuturora li s-a întâmplat ca seara, copiii – când se întorceau cu oile – bărbații când veneau de la muncă, să le încurce drumul ba un iepure șchiop, ba vreun curcan înfoiat bolborosind amarnic, ba vreun țap behăind. Toți credeau că li s-a întâmplat aievea, deși nimeni nu putea să spună când și cum. Nimeni nu proba, nimeni nu se îndoia însă. Era o problemă de mentalitate. Mitul era mai presus de biata experiență ușor controlabilă. Dacă cineva ar fi spus că a văzut, ca în snoavă, o varză cât casa, toți ceilalți ar fi râs, dar dacă cineva îndrăznea să spună că băsnesc aceia care zic că au văzut iepuri șchiopi, curcani sau altele asemenea, acela era de râs. Încredințați că există asemenea ființe, nimeni nu se îndoia. Cum, de altfel, nu se îndoia nimeni de existența lui Dumnezeu. Oamenii nu aveau cultură teologică. Cei mai de demult nu știau carte, iar cei din generațiile noi, care merseseră la școală, nu prea aveau timp să citească. Preotul, în lunile anotimpurilor de muncă, ținea slujbele de duminică scurte și în vremea prânzului (mic), deci cam în jurul orei 9, după ce oamenii se adunau care de pe unde fuseseră, ba pe la târg, ba cu vitele la păscut.

Așadar, nu aveau cum să-și formeze cultură teologică; nici preotul, la urma urmelor, un țăran el însuși, nu ținea să le-o facă. Nu credea, probabil, că este nevoie, dacă pentru oameni Dumnezeu, Iisus, Fecioara Maria, sfinții erau, pur și simplu. Trebuia să demonstrezi, să dovedești că soarele există? O în-credințare naturală, prin urmare, le dădea și le întărea credința în Dumnezeu, ca și în duhurile mai curând de mitologie păgână, dar fără această împletire, creștinismul în genere n-ar fi prins atât de ușor și de trainic. Un mare teolog și savant din veacul trecut, ajuns pentru cercetările lui de paleontologie prin China, îi scria unui savant prieten parizian: „mă frământă gândul că misionarii ajung aici prea convinși că orice religie păgână este un copac cu rod rău, care trebuie smuls din rădăcini și ars: așa că fac să crească, în țările unde acționează, un soi de religie «artificială» care nu are un trunchi natural. Mi se pare că s-ar putea încerca o transformare, nu numai a riturilor, ci și a crezurilor, și mai ales a misticilor, în loc să se distrugă totul ca să se ia de la capăt" (P. Teilhard de Chardin, *Scrisori inedite*, tr.rom., Publirom, 2001, pp. 17-18).

În ortodoxie, s-a lăsat ca tradiția „păgână" să fie asimilată, chiar dacă nu a trecut în canon. N-am auzit ca vreun preot, și pe vremea aceea în satul despre care istorisesc erau patru – adevărat că nu toți slujeau în același loc – să fi afurisit pe cei care credeau în tot felul de demoni. Poate că ei înșiși erau încredințați de ele. Cine, tot seara, urca spre sat, pe drumul zis „Comoară", pe sub „gardul popii", vedea prin salcâmii aplecați luminițe jucăușe: erau drăcușori puși pe ghidușii. Popa era poate stânjenit numai de faptul că în grădina lui și-au găsit diavolii cei mititei să se joace. Altfel, de ce? Și cum? Cine se putea îndoi de existența duhurilor rele? Ar fi fost primul pas către îndoiala în existența lui Dumnezeu.

Să revin însă: nu departe de Leș, din drumul Morii, se trăgea un mic drumeag care ducea către Baltă. Aceasta cam împărțea lunca în două. Părțile erau inegale și ca dimensiune, dar și ca rentabilitate. Cea mai mare era și cea mai mănoasă. Cealaltă însă, dintre Baltă și Gilort, era din pământ nisipos. Ar fi fost potrivită pentru cartofi, numai că oamenii de pe atunci și de pe acolo nu-i prea mâncau. Puneau, așa, unu-doi la vreo ciorbă; iarna, aruncau câțiva în cuptorul sobei. Bucătăria lor însă nu cunoștea nici cartofii-piuré, nici pe aceia fripți. Cu un „cap" și o „coadă", la „cap", dinspre „Drumul Morii", era cu puțină vegetație specifică: papură și anini. Repede însă devenea mai mâloasă, un mâl negru și intens mirositor. În unele locuri, omul

matur se putea scufunda până către mijloc. În ochiurile de apă, primăvara înfloreau „bănușeii", un fel de nuferi galbeni mai mici și colcăiau lipitorile. În aninii mari stăncuțe, ciori, gaițe își făceau, gălăgioase, cuiburile și se înmulțeau. Era o fâșie de pământ mocirlos, fascinantă ca vitalitate. Pe cât lunca era de tăcută sub soarele de vară, pe atât Balta era de zgomotoasă, de umbroasă, de proteică. O faună și felurită, dar și bogată o întrecea cu mult pe aceea a câmpului: broaște, șerpi, lipitori, țânțari, muște de tot felul, libelule, stăncuțe, ciori, gaițe, toate acestea peste vitalitatea floricolă. În marginea smârcului și de o parte și de alta a lui puținul pământ ferm izbucnea într-o iarbă grasă, mătăsoasă, mirosind a mâl iodat, și răcoroasă. Vitele o mâncau cu lăcomie; cei ce le păzeau se întindeau și se tăvăleau prin ea, ca făcând baie. Către seară era mai rău, când țânțarii stăteau mai să te devoreze.

În fine, râul care curgea grăbit mai încolo printr-un zăvoi cu altă floră decât aceea a Bălții: cu plopi, cu plute, cu sălcii mari aplecate peste apă. Numai când ploua mult debitul creștea, revărsându-se chiar, câteodată. Altfel însă apa era mică și limpede. Primăvara, mai rece, se și bea. La câte un cot albia se mai adâncea; aici, copii, mai cu seamă, se scăldau, gălăgioși ca păsăretul din Baltă.

Unii mai pricepuți prindeau câte un oblete sau vreun clean, vreo mreană în scorburile subacvatice ale malului sau printre „sâgi", formațiuni de argilă aproape pietrificate. Dar prinderea peștelui era lăsată pe seama câtorva familii de țigani care se foloseau de plasă (mreje). Când și când mâncau pește, însă cărbuneștenii îl cumpărau, mai ales de la vânzătorii specializați care treceau prin sate cu crap sărat schimbându-l pe grâu, porumb, mere. Înainte de război se mânca adesea pește, dacă umbla vorba că mâța, care nu mănâncă într-o săptămână măcar o coadă, moare. După război însă peștele devenise mai rar ca aurul.

„Drumul morii" înainta până către firul apei. Trecut printr-un vad, cu multe pietre, dar cu apă abia cât să le acopere, acesta urca spre conacul Cămărășeștilor din Câmpul-Mare.

Gorjul, în genere, fiind cam sărac, n-a prea avut „boieri" avuți. În Câmpul-Mare trăiau într-un conac modest, dar făcut și întreținut cu gust, chiar că boieresc, ultimele descendente, Ana și Nissa, ale unui neam vechi, probabil din vremea Brâncoveanului. În 1780, în timpul lui Alexandru Ipsilanti, Polcovnicul Mihail Colțescu ridica lângă conac o biserică, așa cum se poate citi în pisanie, „cu ajutorul Sfintei și de viață făcătoare Treimi", „în toată cheltuiala și osârdia dumnealui..." Cu două cămăruțe în turla de lângă clopotniță, una cu vatră de gătit și cuptor, alta pentru provizii, cu creneluri de tragere, biserica, în stil brâncovenesc, era și o fortăreață. Se zicea că, de pe undeva, din interiorul ei, printr-un chepeng (rămas) secret (dacă va fi fost), se cobora într-un tunel care răzbătea până ceva mai departe pe marginea Gilortului.

Până către anii 60, un administrator al „Cămărășeștilor" îngrijea de cele două mici corpuri ale conacului, de via, nu prea mare (dacă de 1 ha) și de minunatele alei cu trandafiri, slăbiciunea stăpânelor. După colectivizare, acolo s-a stabilit sediul Gospodăriei. Au pierit și trandafirii, s-a uscat și via, iar din cele două cochete clădiri s-a cam ales praful. Biserica, privată, nu fusese, de regulă, deschisă. Administratorul, cât era, mai avea grijă s-o aerisească și s-o conserve. Pictura interioară s-a păstrat, în schimb cea din pridvor este deteriorată. În partea dreaptă, iadul era atât de terifiant, încât seara, când plecam cu oile din câmp, ne uitam în partea cealaltă, ca să nu-i vedem pe diavolii care tot schingiuiau bietele suflete omenești.

Din septembrie 1994, s-a hotărât înființarea unei mănăstiri. Având și eu, pe atunci, oarecari însărcinări în

atingere, am ajutat pe măsură. Și astfel, de atunci, zilnic, maicile de acolo, de la Mănăstirea Sf. Ioan Botezătorul-Cămărășeasca, înalță către ceruri cele șapte laude. Prin 1998, fiind în trecere pe acolo, cum era duminică, în biserică părintele protopop al locului ținea o slujbă de cununie. Și să nu speri pe lumea aceasta !

Luând drumul înapoi, dacă bidiviii soarelui se grăbeau către pășunile umbrelor, spre a zice barochist, ca Giovanni Basile, drumul Morii, de unde amiaza lua foc, acuma era răcoros. Ca din senin se stârnea un vânticel, frunzele porumbilor foșneau ușor și „leșii" se pregăteau de ritual. Dacă se întuneca, nu era bine să te uiți către cimitir; puteai să vezi lumini aurii-albăstrui jucând; erau suflete încă chinuite de cine știe ce păcate.

Mai era un hop: podul de peste matcă, albia secată a unui pârâu mai de demult. Doar când ploua mai prindea viață. De sub pod putea să iasă cine știe ce duh rău, ca în basme, schimbat în lup, în urs, în vreun balaur. Dacă nu se întâmpla nimic, porneai agale pe drumeagul întortocheat și în pantă, care urca spre mijlocul satului. Pe sub gardul popii când treceai, nu se întâmpla nimic dacă te uitai în sus. Drăcușorii care se zbenguiau nu le făceau nimic copiilor. Erau și ei tot copii !

În sat, către „capu' satului" din vale se ajungea, cum veneai tot dinspre luncă și râu, pe șoseaua mare, de o parte și de alta căreia se rânduiau casele. Urmându-l, după ce urcai ceva, dar în pantă ușoară coborai puțin, ca, apoi, pe nesimțite, cu drumul să urci din nou către dealul viilor. Dar până acolo, cam de îndată ce se termina satul, într-o parte începea pădurea, ca în cealaltă o grozavă surpare de pământ să despice, fantasmagoric, pământul. Hăul avea ceva malefic, fiindcă te atrăgea cântând ca o sirenă. Ca să fii sigur, te apropiai de marginile abisului de-a bușilea. Nu-i zăreai decât, ca în depărtare, rostul cel de dedesubt. Bănuiai însă

în obscuritate calea care duce către lumea cealaltă. Cum ereții își făceau cuibul în peretele prăpastiei, ei luau chipul pajurei care l-a dus și l-a adus pe Făt-Frumos plecat pe tărâmul celălalt în căutarea Ilenei Cosânzeana.

Cam după trei kilometri, dealul se lărgea și, înconjurate de pădure, pregăteau licorile de peste iarnă viile. Dealul viilor era ca o spinare imensă; de unde drumul se frângea, parcă, luând-o către Licurici, Hurezani și prin Drăgășani, către Râmnicu-Vâlcea, o parte aparținea Cărbuneștenilor, iar cealaltă - celor din Tupșa și Gătani.

Mai fiecare pământean avea un „petec" de vie. Viță nobilă pusese numai popa Grigorie. Ceilalți, obișnuită, de regulă italiană, prea puțin pretențioasă și productivă. În plus, vinul, negru, era și puternic. Alții, cu o suprafață mai mare, puneau și nova: vinul obținut de la aceasta, când nu era amestecat cu celălalt, din „italiană", făcea deliciul acelora care îl preferau pe cel alb, sec. Mai era o viță, terasa, cu strugure dulce și vinul tot asemenea. Dar era pe cale de dispariție, ca și „româneasca". Noi, având un loc cu terasă și altul cu italiană, pe la începutul anilor '50 tatăl meu se hotăra să cultive alte soiuri și s-a oprit la noc, acesta cu strugurele alb și mare (un ciorchine bătea către un kg) și frăguță, cu boabele ovale, mari (cam cât oul de prepeliță) și rozalii.

Vinul, rozé, ușor șampanizat, nu era prea tare și tocmai de aceea sau și pentru aceea plăcut. Când mergeam pe acasă, în vacanță (eram student), mai cu seamă vara, beam, ca de sete, cu o oală de pământ în care îl slobozeau. Din multe, am mereu impresia că acela a fost cel mai bun din câte mi-a fost dat să beau. Și am băut din multe soiuri și podgorii și nu numai românești, dar și străine: franceze, spaniole, din Macedonia, de pe valea Moselei, georgiene. Acela însă, care sfârâia în oala de lut și pișca puțin (în limbajul local - „căpăra"), rămâne cel mai bun. Și vinul, dar, este stare de suflet.

În 1962 însă, hotărându-se încheierea colectivizării, s-a terminat cu totul și cu toate. Nevoind să se înscrie, tatăl meu și-a cedat pământul, sperând că, în acel fel, își va salva via care abia începuse să rodească. Numai că speranța a fost deșartă. Sub pretextul că trebuie și de pe dealul viilor să dispară hotarele, i-au dat pe undeva un mărăciniș, ca să-și pună altă vie, dacă ținea cu tot dinadinsul. Butucii de viță au fost toți scoși și, din cine știe ce ordin imbecil, s-a arat și s-a pus... porumb. În timp ce lunca era lăsată de izbeliște, se „câștiga" pământ pe dealul viilor. Ce era de așteptat s-a întâmplat; porumbul nu s-a ridicat prea mult de pe mușuroi. Scoase viile, eșuând patriotica încercare de a mări suprafața agricolă cerealieră, dealul era lăsat în părăsire. Repede a fost invadat de mărăciniș. Peste dealul care, toamna, era o sărbătoare cu mirosuri de strugure se așternuse, parcă, moartea.

De ce s-a întâmplat ceea ce s-a întâmplat? Au vrut lunca, au luat-o. Dar dealul cu viile lui, de ce? De ce să fie lipsit bietul om de o cană de vin? Ca să bea în schimb otrăvurile de la MAT, secărica (numită tragicomic „adio-mamă" sau „te-am zărit printre morminte") și menta, o băutură suspect de verde, un verde sticlos? Dacă Deceneu ar fi știut că gestul lui avea să mai fie repetat, dar ticălos, probabil că și-ar fi făcut seama înainte de a scoate viile.

Dar de ce, totuși? Pentru a întări comerțul „socialist"? Numai? Poate și pentru aceasta, dar nu atât, și nu în primul rând. În *directiva* din 2 iunie 1947 a K.G.B., la punctul 30, se spune că: „în orașele reconstruite sau nou construite nu se admit în locuințe spații excedentare care ar putea folosi la adăpostirea pe o perioadă mai lungă a animalelor sau depozitarea rezervelor de alimente". Iar la 28: „trebuie acordată o mare atenție ca nu cumva să existe rețele de apă nelegate la rețeaua principală în cartierele în curs de reconstrucție sau nou construite. Canalele vechi neracordate și fântânile trebuie lichidate sistematic pe parcurs" (în Gh. Buzatu, Mircea Chirițoiu, *Agresiunea comunismului în România. Documente*, vol. I, Paideia, 1998, p. 78). Particularizând, țăranul nu trebuia să fie nici o câtime autonom. De ce să aibă via lui, animalele lui? Peste ani, Ceaușescu avea să împingă lucrurile la limită: de ce și casa lui, ograda lui? Directiva K.G.B. impunea „dictatura robinetului".

La oraș era și avea să fie mai simplu, mai ales în urbanistica noilor cartiere. Racordate la căldură, la apă, la curent electric, la gaze, telefonie, radio-tv, cartierul, blocul, apartamentul, la limită, omul-locatar, acesta, firește și interesând, oricând, din necesități „obiective", cum se tot spunea, sau nu, mai ales nu, toate acestea puteau fi întrerupte arbitrar (șicanator) sau după program, ceea ce era mai precaut. Cum ani mulți s-a folosit sistemul cartelării alimentelor (același „robinet"), Ceaușescu după ce impusese restricții și la apă, și la curent, și la căldură, a reintrodus „rația", cel puțin la alimentele de bază. Zahărul, uleiul, carnea ți le luai de la o „alimentară" anume, la care erai arondat, pe bază de tabel. Totuși, pe sub mână, cum se zice, se puteau procura și cafea, și brânză, și carne, și ouă. De cele mai multe ori însă câte ceva putea fi găsit chiar în magazine, „la vedere". Numai că trebuia să bântui cât mai mult, să ai mereu la tine bani, și în servietă sau în poșetă, aproape emblematica plasă. La slujbă, se schimbau informații și fiecare, obsedat de plasă, se gândea, terminând programul, în ce parte s-o ia. După cele 8 ore, mai pierdeai câteva, umblând și stând la cozi. Reușind ceva, „apucând", acesta era cuvântul, deveneai deodată fericit. „Apucase", *tu* „apucaseși". Celălalt? Treaba lui. „Apucă" mâine sau niciodată. Celălalt dispăruse sau, mai exact, era dușmanul. La cozi, fiecare pândea să nu se „bage" altul mai înainte. În ochii fiecăruia sticlea nerăbdarea, teama că nu „apucă", mefiența, pe scurt, fiecare căzând într-o stare agresiv-instinctuală.

Nu cred că era chiar lipsă de alimente, nici că întreruperea curentului de consum privat aducea mari economii energetice. Trebuia, ca în *directiva K.G.B.*, să știe fiecare că este în funcție de robinet. Winston Smith știa că „este inutil să încerce să ia ascensorul... Curentul electric era tăiat ziua". Urca greu; stând la fiecare palier să se odihnească un pic, privea portretul Marelui Frate: „Big Brother vă privește" (George Orwell, 1984, Gallimard, pp. 11-12). Când se întrerupea curentul, când se rebranșa, fiecare, în funcție de robinet, trebuia să-și aducă aminte că Marele Frate îl privește, că veghează asupră-i, că toate acestea: apă, căldură, electricitate, alimente erau mai tari decât toate microfoanele din lume, decât toată securitatea, decât toți sectoriștii, decât toți acei mici mizerabili, care, în blocul în care stăteai, te urmăreau și „aruncau" din când în când o vorbă acolo unde trebuia.

La „țară" însă lucrurile stăteau puțin altfel. Numai că s-au găsit soluții. S-au luat pădurile ca oamenii să depindă de o instituție menită să le administreze. S-a luat, prin colectivizare, și pământul arabil, lăsându-se fiecăruia un „lot individual" abia cât o grădină mică. S-au luat până și dealurile și râpele; era nevoie ca fiecare să fie „racordat". Să depindă de ce și de cât primește de la C.A.P., de cooperativa de consum, de M.A.T., de ocolul silvic. Ba, la un moment dat, trebuia să obțină aprobare și pentru a-și tăia (cine mai era în stare) un biet purcel de Crăciun. Dacă nu-și plătise datoriile (cote, contracte), nu obținea autorizație. Cine mai avea câte o vacă, dacă aceasta făcea un vițel, cum stăpânul nu putea nici să-l vândă, nici să-l țină, nici să-l taie pentru nevoile casei, recurgea (adesea) la abominabila ucidere a animalului prin asfixiere. I se punea o pungă de plastic pe cap. Aceasta, ca moartea să pară naturală.

Colectivizarea este lansată la Plenara C.C. al P.M.R. din 3-5 martie 1949: „Socialismul nu se poate construi numai la oraș. Sarcina construirii socialismului și a înlăturării exploatării se pune la țară ca și la oraș. Construirea socialismului cuprinde și transformarea socialistă a agriculturii. Noi trebuie să mergem pe calea înlăturării contradicției ce apare datorită faptului că la orașe se dezvoltă socialismul, în timp ce la țară rămâne predominantă mica gospodărie individuală..." (*Rezoluția ședinței plenare...*, în *Rezoluții și hotărâri ale C.C. al P.M.R.*, 1948-1950, p. 92).

Deja până la sfârșitul lui 1949 apar primele G.A.C.; între ele și aceea de la Ștefănești, „Steagul roșu". Care este istoria celorlalte, nu știu. Mai mult ca sigur nu au luat naștere ca urmare a avântului revoluționar al țărănimii muncitoare. Hotărându-se să se înființeze la Ștefănești, s-a pornit la treabă. Muncitori trimiși de la oraș să-i ajute pe țărani, de fapt, trecuți ca activiști de partid, milițieni, securiști ca și, se putea altfel?, oameni de ai locului atrași de perspectiva „șefiei" au declanșat o campanie atât de violentă, încât impresia era că se duce o luptă care pe care. Care aveau să fie învingătorii și care învinșii era ușor previzibil. O știau și țăranii, dar nu se lăsau. Nu neapărat din revoltă, ci ca să-și apere ceea ce mai fiecare dobândise cu greu. Ca să cumpere o bucată de pământ, omul se supunea la multe și mari privațiuni. Chiar și tata, deși era perceptor, ceea ce înseamnă că avea o leafă, n-a putut să ocolească, întotdeauna, situațiile penibile. Multă vreme am stat într-o veche casă cu doar două odăi. Banii pe care îi punea deoparte erau pentru pământ.

Venind dintr-o familie care fusese înstărită, dar numeroasă, pământul moștenit a trebuit să se împartă în șase. Adusese și maică-mea ceva, dar prea puțin. Părinții mei, care nu prevedeau dezastrul, voind ca soră-mea și cu mine să învățăm carte, pentru aceasta se gândeau că trebuie să aibă cât mai mult pământ. Au tot cumpărat chiar și după 1944. Ca ei gândeau și alții, chiar dacă puțini, și reușeau

să facă ceva mai mult decât să dorească. Așadar, pentru țărani luarea pământului era ceva asemănător cu luarea chiar a sensului vieții lor. Ca întotdeauna și ca peste tot, la reușită au pus bine umărul cozile de topor. S-a remarcat pentru înverșunare Aurică Asprea (chiar acesta îi era numele), căruia i se vor plăti serviciile fiind pus pentru o vreme președintele Sfatului Popular și, totodată, al G.A.C. Nu avea să facă prea mulți purici, aceia prea zeloși devin repede indezirabili. Ei bine, zi și noapte bieții oameni au fost hăituiți. Fugeau înainte de a se lumina de ziuă prin păduri, pe câmp, erau căutați noaptea; nu dormeau acasă nici noaptea, erau urmărite nevestele care le duceau ceva de ale gurii. De pomină a fost întâmplarea cu un biet bătrân, care, auzind „potera“ că vine, nemaiapucând să fugă din casa și din patul lui, s-a ascuns sub pat. Atunci Asprea, spărgând un ochi de geam, cu o prăjină lungă, a început să-l încolțească până ce moșul, cu coastele și fața zdrelite, a ieșit și... s-a predat.

Greu de știut dacă oamenii aceștia, care se tot eschivau sperau că scapă. Mai curând, voiau să amâne, să amâne cât mai mult. Speranța îi lăsase deja. O mai avuseseră, poate, până ce a început să se rostogolească tăvălugul colectivizării. O speranță abstractă, că se va întâmpla ceva bine sau că nu se va întâmpla ceva rău.

Cei care mai citeau câte un ziar căutau printre rânduri ceva-ceva menit să-i încurajeze. Nimeni nu știa de unde le-ar veni salvarea și în ce formă. În „vin americanii“ nu mai credeau, dacă chiar au crezut vreodată. Mai degrabă, nu. Oricum, speraseră, o vreme, dacă nu este prea mult, vag metafizic: nu se putea ca răul să se întindă atât, și să fie atâta de persistent. Cu luarea pământului însă, sfârșitul lumii părea, de acum, iminent.

Totuși multă vreme aveam să păstrez în mine o nedumerire. În dimineața zilei inaugurării, mașini mari (camioane)

cu tineri băieți și fete se îndreptau către sediul G.A.C., fostul conac al „colonelesei“ (văduva unui colonel, cu oarecare avere). Tinerii fluturau steaguri roșii, cântau și strigau cu înflăcărare lozinci ale timpului. Cum se făcea că părinții lor erau ca la înmormântare, iar copiii ca la nuntă?

Operațiunea de captare a tinerilor începuse mai de mult. Strategia nu avea cine știe ce rafinamente și subtilități, dar era eficientă. Din acest punct de vedere, formal, asemănarea cu propaganda legionară era totală. Mai întâi, tinerii trebuia înregimentați ca, astfel, să creadă că sunt o forță de care depinde viitorul lor și, prin ei, al țării. Până la a fi organizați politic, la sate, cel puțin, s-a recurs la forma culturală. Tinerii sunt prinși în tot felul de acțiuni de acest fel. Modalitatea principală era „serbarea“, un fel de spectacol *kitsch*, cu coruri care bâiguiau cântece revoluționare, cu recitaluri de poezii mobilizatoare, cu scenete în care Răul (chiaburul) era învins de Bine (țăranul sărac, în alianță cu muncitorul). Orice serbare era deschisă de vreun activist, ceva, care ținea o conferință sau, dacă se întâmpla să vină o caravană cinematografică, de proiectarea unui film sovietic de propagandă politico-agronomică (oricât de ciudată pare asocierea, dar viața și munca în colhozuri aveau ceva de operetă ademenitoare). Tot timpul colhoznicii, mai ales cei tineri, cântau.

O generație fără de prea mari șanse (deschidea ochii în pustiul lăsat de război) era ușor de cooptat și manevrat. Deruta, disperarea, sărăcia, incultura erau aliați de nădejde. Împroprietărirea din 1945 dădea semne de încurajare. De la „omul și pogonul“ – ca promisiune (neonorată) la „omul și pogonul“ – ca realitate – era drumul de la dorință la împlinire. Ca mijloc propagandistic la sate împroprietărirea a fost de primă însemnătate. Venirea muncitorilor apoi, ca să-i ajute pe țărani la pregătirea uneltelor, a fost altă mișcare bine pornită și bine percepută și încă în

două dimensiuni: aceea a ajutorului material și aceea a dezvăluirii existenței altei lumi.

Între sat și oraș, în mod tradițional, dacă n-a fost ostilitate, n-a fost nici prea multă apropiere. Relațiile erau mai degrabă de indiferență, din necomunicare și, deci, din necunoaștere, chiar dintr-un anume refuz. Țăranul, cel puțin acela de prin aceste părți, îl privea pe târgoveț cu oarecare neîncredere, chiar cu ușor dispreț, altul însă decât al orășeanului, întors în replică. Pentru țăran viața era muncă și munca presupunea câmpul. Aceea însă a orășeanului, cu 8-10 ceasuri de muncă, mai ales în birouri, stând pe scaune și tot învârtind un condei, era taxată ca atare.

Prin tradiție, de altfel, târgurile își justificau existența numai ca așezări menite să slujească satelor: Tg.-Cărbunești era Târgul *Cărbuneștilor*, la fel Tg.-Jiu era Târgul Jiului, al tuturor satelor de pe Jiu.

Da, veniți muncitorii să repare plugurile, să le ascută „fierul", să ascută sapele, i-au impresionat mai ales pe tineri, care vedeau în ei reprezentanți ai unei alte lumi, care îi atrăgea. Mai nimeni n-ar fi cerut să fie „boier" într-un birou; mai fiecare se vedea îmbrăcat în salopetă albastră, călind și bătând fierul, nituind cu îndemânare. Pentru tinerele fete spectacolul era, poate, încă mai fascinant prin neobișnuitul lor. Venind dintr-o lume conservatoare, cu principii patriarhale ferme, ele vedeau, printre muncitori, și femei dezinvolte, libere în gesturi și vorbă, privind direct în ochi, râzând, glumind. O tânără muncitoare, îndeosebi, uimea. Lucrând alături de tatăl ei, îi vorbea acestuia cu respect, dar fără sfială și teamă, neașteptând să fie întrebată ca să spună ceva, râzând de i se vedeau toți dinții. Nu-și punea, sfioasă și temătoare, mâna la gură, când părea că îndrăznește să râdă.

Acțiunile culturale (politice, de fapt) veneau să suplinească ceea ce școala nu putuse să dea și încă nu dădea.

Cei care până prin '49 aveau către 20 de ani se născuseră în anii tulburi ce precedaseră războiul. Venise războiul, după război, seceta cea mare. În anii războiului, în aceia de după, școlile erau dezorganizate, lipseau învățătorii, nu erau manuale; pe tăblița de clasa I se scria și în clasele următoare. Interesul, în aceste condiții, scădea. Se aplicau amenzi părinților care nu-și trimiteau copiii la școală. Din ce să le plătească, însă? Apoi, adesea nu era vorba numai de rea-voință sau de dezinteres, cel puțin în timpul războiului și în primii ani de după. Bărbații, frații mai mari luptau pe front; câți se întorseseră, după sfârșitul războiului, cei mai mulți erau invalizi. Copiii de la o vârstă fragedă trebuia să muncească: să pască oile, cei mai mici, cei mai răsăriți – vitele mari ori erau nevoiți să lucreze pământul. De școală mai aveau timp? Se mai întâmpla, apoi, ca iarna, când oamenii stăteau mai mult în casă și pe lângă casă, nici atunci copiii să nu poată să meargă la școală: unii nu aveau pur și simplu cu ce să se îmbrace.

Tatăl meu, fiind perceptor, era obligat să execute amenzile. Regula era că, dacă nu se plătește în bani, să se pună sechestru pe bunuri. Ce să sechestreze mai cu seamă în satele dinspre păduri, cu oameni care trăiau și mureau într-o sărăcie lucie? Era un cătun numit Cula, atât de sărac, încât nefericiții aceia de pe acolo dormeau iarna cu vitele câte le aveau într-o singură încăpere, pentru că atâta aveau. Nu era pe acolo nici preot, de se dusese vestea. Când se râdea de cineva veleitar fără de nici o șansă, se spunea că o să se facă (o să ajungă) popa la Culă! Ca în alt Eboli, Hristos se oprise în marginea acelui sat pierdut în pădurile dinspre Vladimir, satul lui Tudor.

Nешcoliți, așadar, copiii mai mari, mai mici, adolescenții puteau fi repede atrași de falsa și inestetica nouă cultură, cedând lesne culturalizării politice *kitsch* nu neapărat pentru că era politică. Se înlocuia brutal cultura autentică,

autohtonă și nu numai, cu subproduse culturale. Cărțile de „română", după 1948, începuseră să arate altfel, apărând alți poeți decât cei pe care îi știa o lume întreagă: Ion Păun-Pincio, D.Th. Neculuță. Alecsandri era scos. În critica de „direcție" a vremii, până și Eminescu era acceptat cu rezerve. Încă în 1945, pentru un critic „vestitor al vremurilor noi", Eminescu era un reprezentant tipic „al feudei care agonizează"; era pesimist și paseist, cu optică întunecată. Doar aparținea unei lumi „care se vedea amenințată de creșterea din ce în ce mai simțită a conștiinței maselor populare" (în „Orizont", nr. 10, din 1 apr. 1945).

În 1947, pentru același, dar în „Contemporanul", mesajul lui Eminescu era al „unei clase decadente, agonice". De aceea Neculuță îi și era superior.

Cum noua societate purta altă cultură, cea veche urma să fie înlocuită. Și procesul a început, pe lângă brutalitate, și inestetic. De fapt, esteticul era cu deliberare și agresiv eliminat. Literatura trebuia să fie cât mai directă, adică mai accesibilă. Noua poezie, noua proză trebuia să fie mobilizatoare, agitatorice. Cum se spunea în epocă, „pictarea omului nou, ziditor al societății socialiste, înfățișarea realității în dezvoltare și transformare, reflectarea a ceva ce e nou, îmbinarea realismului cu romantismul revoluționar" erau „numai câteva din problemele" noii arte. Poeții decadenți „interesați să acopere contradicțiile sociale, să mascheze mizeria și asuprirea", născoceau „simboluri", exagerau „conștient împotriva legilor firii aspectele neesențiale din realitate, menite să slujească lumii exploatatorilor". Arta nouă, în schimb, „tocmai" pentru că era „cea mai revoluționară", nu se putea „mulțumi numai cu cunoașterea, cu zugrăvirea realității", ci trebuia „să contribuie la schimbarea revoluționară a acestei realități". Chiar și basmele trebuiau adaptate, „copiii patriei noastre" așteptându-le pe acelea „care să cânte isprăvile minunate care se săvârșesc în acești

ani furtunoși". „Basmele epocii noastre trebuie să devină o armă în lupta poporului nostru pentru construirea unei vieți noi, educând tânăra generație în spiritul dragostei nețărmurite pentru patrie și al urii față de dușmanii statului." A. Toma, Dan Deșliu, Victor Tulbure, Ștefan Iureș se întreceau să „cânte" mobilizator; Ion Jipa și alții asemenea scriau „povestioare" nesărate despre viața satului și lupta pentru colectivizare: *Vrăbioii de aur, Zota păcălitul.* Pe când toți sătenii au trecut (cu entuziasm) la „colectivă", Zota, plecând urechea la chiaburul satului (probabil, Bolboașă, ori Ploșniță, ori Burduhănosu – nu putea să aibă alt nume) și, în loc să fie în rândul lumii, îl slugărește pe acela. Fata cu care urma să se însoare îl lasă; toamna, în timp ce toți ceilalți duceau acasă care întregi de grâu, de porumb ce se rupeau sub greutate, Zota nu ia de la chiabur nici cât a orbi un șoarece. Trezindu-se, îl denunță că a dosit grâul ca să nu-l dea statului, se duce, sfoară, la sediul G.A.C. și se înscrie și el. La ieșire îl aștepta fata. Și au făcut o nuntă care mai ține și azi, dacă între timp mirii și nuntașii nu vor fi murit cumva de foame.

„Literatura" subculturală, proza, poezia, teatrul vremii, pe fondul inculturii și în lipsă de altceva, inexplicabil într-o judecată abstractă, au contribuit din plin la falsificarea conștiințelor. Copiii și adolescenții aceia începuseră să creadă că lucrurile chiar stau în acest fel. Nu aveau alte repere, nici culturale, nici politice. „Clasa politică" locală, așa cum se zice azi, era departe de a fi ideală. Nici aceea nouă, nici aceea tradițională. Noii „politicieni" nu excelau nici în pricepere, nici în moralitate. Pe la sate erau „învârtiții" (oportuniștii, altfel spus), care au știut să se folosească de ocazie. Nu se poate generaliza. Vor fi fost, printre aceia, și oameni de bună credință care au slujit comuniștii. Unul dintre aceștia, cu o poreclă cam licențioasă, Sulărăscu (ba se mai și îngroșa, schimbându-se o literă), era un om simplu,

aproape analfabet. Cum-necum este numit președinte al Comitetului Provizoriu. N-a stat mult, pentru că el a înțeles că, pus „primar", rostul lui este să fie pentru oameni. Tocmai ca nelumea, pe atunci, în percepția politică de atunci, vreau să spun, pentru că ordinea firească se răsturnase. „Primarul" era, de acuma, omul puterii pentru putere. Alții însă, ca Asprea, bunăoară, au înțeles să joace și să cânte după „libretul" politic.

„Vechii" politicieni nu mai erau în pas cu vremea și, mai ales, nu se dezbăraseră de atât de răul politicianism. Când chiar existența lor era în pericol, ei între ei se mai luptau pentru putere. Un caz. În timpul secetei, din partea „Băncii populare cooperative de credit și economie Muntele Cărbunele (din comuna Cărbunești, județul Gorjiu. Care lucrează cu Casa Centrală, conf. Art. 31 din lege"), tatăl meu cu încă vreo câțiva s-au dus pe unde s-au dus și au venit cu un vagon de porumb. Apropiindu-se alegerile (din 1946), „liderul" local al țărăniștilor a văzut aici un gest electoral (cei ce au adus porumbul fiind social-democrați). Ca să nu rămână mai prejos, i-a dat în judecată pe aceia, cum că nu știu ce nereguli ar fi săvârșit. Tribunalul mai curând s-a făcut că ia seamă, tot dându-le mereu alt și alt termen. În loc să se ocupe de pregătirea alegerilor, cele două „tabere" se tot judecau. De fapt, asta se și voia. Câte voturi au primit, câte nu, s-au falsificat sau nu și în acel fund de țară alegerile, nimic nu mai avea importanță în fața faptului că unii au vrut să ajute obștea aducând porumb, pe care, în funcție de participații la bancă, l-au împărțit, pe când alții au găsit de cuviință să-i aducă în fața judecății. Ce au câștigat ?

La alegeri, ciomăgașii puterii, de cum a ieșit „liderul" țărănist din cabină, s-au pus pe el. Fugea popa cât era de pântecos de mânca pământul; cordeaua de la pălărie se desprinsese dintr-o parte și flutura jucăuș în vânt.

Toate acestea și poate încă altele i-au făcut pe tineri (copii și adolescenți, dar și dintre cei trecuți de 20 de ani) să se rupă, cum s-ar zice, generaționist, de părinții lor, chiar să li se opună. Mulți începuseră să creadă; deveniseră „comuniști înfocați" (expresia este din epocă). Luaseră și semnele distinctive ale muncitorilor: fetele cu basmale roșii, băieții cu șepci. Care făcuse rost de o salopetă era în pas cu moda. Nu se mai purta pălărie; cravata, dacă pe la țară își punea cineva cravată, înseamnă că se dăduse cu „burjuii".

Entuziasmul nu avea să țină însă prea mult. De altfel, campania declanșată în 1949, după 3-5 martie nu numai că nu s-a mai potolit, dar în 1952, când cu „demascarea grupului fracționist" Ana Pauker, Vasile Luca și Teohari Georgescu, Ana, în sarcina căreia, de la Plenară, intrase să se ocupe de colectivizare, este învinuită de a o fi întârziat și, în același timp, de a fi forțat lucrurile.

La idee nu se renunță, Congresele II și III luând măsuri de accelerare, astfel încât în 1962 colectivizarea avea să se încheie cu patru ani înainte de termen. S-a schimbat însă strategia. De altfel, directiva K.G.B., probabil ca variantă, la punctul 13, preciza: „Politica față de mica gospodărie țărănească urmează acest curs pentru a face gospodăria particulară nerentabilă. După aceea trebuie începută colectivizarea. În cazul în care ar interveni o rezistență mai mare trebuie redusă împărțirea mijloacelor de producție, concomitent cu creșterea obligațiilor de predare a cotelor."

Sistemul acesta, al cotelor, a fost poate cel mai draconic, într-un complex de măsuri în care logica răului fusese dusă la perfecțiune, dacă *răul ca rău* și *perfecțiunea* se pot alătura.

Omul trebuia să dea „cotă" de grâu, de porumb, de carne, de lapte, de lână, de prune, de struguri. După ce își treiera grâul, primul drum pe care țăranul trebuia să-l facă

era la gară, pentru a-și preda cota (acolo erau silozurile). Cel mai adesea lui nu-i mai rămânea mare lucru sau nu boabele curate din „vrăbioii de aur", cum zicea un însăilător de vorbe din epocă. Dacă nu se îndeplineau toate condițiile – să nu aibă neghină, umiditatea să nu depășească un coeficient anume – cota nu se primea.

Oamenii știau de neghină; cu umiditatea era mai complicat. De aceea, când se constata așa ceva, câteodată și șicanator, bieții de ei erau nevoiți să întindă grâul, pe pături, pe cergi, pe câmpul de lângă gară. Și stăteau astfel zile întregi, nemâncați, umiliți.

Mai greu se scoteau cotele de porumb, carne etc. Atunci, toamna, către începutul iernii, treceau din casă în casă echipe de activiști, cu ei și un ofițer de securitate, chiar și de armată, menite să-i convingă pe... îndărătnici. Unii pur și simplu n-aveau; de unde să dea? Alții încercau să mai dosească. Dar, ca oriunde și oricând în situații critice, a fost pus pe roate sistemul denunțului, voit sau nevoit, prin amenințare, prin șantaj sau chiar vicleană persuasiune. „Literatura", dacă era literatură tip *Zota păcălitul, Vrăbioii de aur*, era plină de asemenea situații: de regulă chiaburul, dosind grâul, porumbul, este dat în vileag de cei luminați deja sau, în urma unei experiențe iluminatoare, luminați deodată. Se făcea astfel, pe această cale, o ticăloasă pedagogie a denunțului, dacă actul era trecut în registrul marilor valori. Povestioare ale timpului (se mai păstrează oare în vreo bibliotecă? Ar fi păcat să se fi pierdut) puneau în scenariu și denunțul tatălui (reacționar sau sub influență) de către fiu, al fratelui de către frate. Ceva cam ca în Inchiziția spaniolă de odinioară, în sistemul căreia, din fervoare religioasă și teamă, se ajunsese până acolo încât, pentru a-și salva sufletul, dar nu numai, părintele își denunța fiul, fiul părintele, fratele sora și sora fratele. De a trebuit ca Inchiziția însăși să se împotrivească valului. În cazul nostru însă așa ceva nu s-a

întâmplat, dimpotrivă, încurajarea denunțului trecuse în politică de stat și denunțarea, vai! în imperativ categoric al noii morale.

De bună seamă, sistemul cotelor avea și o rațiune economică, și una politică (*forțarea* țărănimii să admită *de bună voie* colectivizarea), dar și morală, cea mai gravă, fiind mijloc pentru *terorizarea poporului*, cum se zicea într-un *Manual al inchizitorilor* din secolul al XVI-lea: „principalul scop al procesului și condamnării la moarte nu este salvarea sufletului, ci obținerea liniștii publice și terorizarea poporului" – *ut alii terreantur.*

Sistemul de cote era un mijloc pentru altceva mai important decât cotele însele în determinație strict economică. Era „brațul" lung al revoluției, și ochiul și urechea. Se pusese astfel stăpânire pe suflete, fiindcă un suflet terorizat era un suflet supus, dacă nu aneantizat. Așa s-a și făcut că, încet-încet, oamenii „de bună voie" au cerut să fie trecuți la colectiv, de fapt, a fost o predare. „Luați pământul odată, ca să scap de angarale", era strigătul de disperare. De acuma însă, „s-a schimbat boierul". În 1949, țăranul mai putea pune condiții: ca să-și păstreze atelajele, ba și boii, sau vacile sau caii, ba până și o bucată de pământ, via sau o grădină. El era cel rugat. Cu timpul însă, el a ajuns să se roage. Și cei rugați se scărpinau gânditori cu plaivazul în cap și se făceau că ezită: „să ne mai gândim", „să vedem", „dar, dacă te primim, vii mătăluță cu tot, cu tot ce ai, cu pământul, cu boii, cu carul, cu plugul... Pe deasupra mai vii cu tine însuți; te legi că vei și munci, că pământul nu se lucrează singur..." Și, așa, a venit omul cu tot ce avea... Nemairămânându-i ceva, ca să supraviețuiască, trebuia să fie ca sclavul... Asta cu el; cu celelalte... Prin curtea „gospodăriei" (G.A.C.) vedeai, ca după un război ciudat, ici o roată, colo un proțap, dincolo vreo loitră sau vreun plug ruginit. Cine mai avea nevoie de atelajele și de uneltele tradiționale?

doar existau, de acuma, tractoare („Să duduie tractoarele/pe toate ogoarele"), autocamioane... Ceea ce nu era rău deloc... dar, până una-alta, până când și gospodăria, dar și fiecare „colectivist" în parte ajungeau la starea de „El-dorado", promisă de filmulețele sovietice și de noua „literatură" autohtonă sau în conferința cutăruia despre „viața satului ieri și azi", mai curgea apă... De ce a trebuit să fie deposedat fiecare țăran de uneltele, de vitele lui, când plugurile erau lăsate de izbeliște, iar vacile sau boii mureau încet-încet de foame în grajdurile gospodăriei? Din aceleași motive din care omul trebuia pus în dependență de robinet. În locul principiului că o țară este pe atâta de bogată pe cât de cuprinși sunt și locuitorii ei, s-a preferat altul, scornit de minți bolnave, țară bogată cu oameni săraci.

Reduși la un fel de zilieri care munceau pentru o promisă răsplată, oamenii s-au văzut repede, toamna târziu, după ce se încheiau socotelile și statul își lua cota-parte, muritori de foame.

Nicicând, pe aceste meleaguri, nici în timpul războiului, nici pe vreme de secetă, nu s-a făcut foame. Nu era nici prea mare bogăție, dar nici sărăcie lucie. Avea fiecare ce băga în oală și cei mai mulți, în duminicile de peste an, erau în măsură să taie vreo orătanie. De porc, la Crăciun, nu mai vorbesc. Cei mai în stare tăiau unu-doi, mari și grași, de abia se mai ridicau de jos. Alții, mai strâmtorați, doar un grăsunel, acolo, pentru o jumară, să facă un cârnat, să nu se zică, în fine, că nu e în rândul lumii. Înainte de Ignat, dar mai cu seamă de Ignat, erau nopți în care în sat nu se auzea decât guițatul prelung, de moarte, al porcilor. Oamenii forfoteau de colo până colo prin gospodăriile lor, pe ulițe... După ce era tăiat, meseriașii, pentru că nu oricine se pricepea, îl duceau în casă, unde, la lumina lămpilor sau a felinarelor cu „gaz" (petrol), mai întâi îl jupuiau. Din piele,

special pregătită, se făceau opinci. Apoi îl tranșau, ca, începând de dimineață, femeile să spele „mațele" pentru trandafiri și caltaboși, iar bărbații să pregătească șuncile și să atârne ce era de atârnat din porc în podul casei. Cum pe sub streașini era loc gol, neacoperit, vântul bătea în voia lui. Carnea nu îngheța, prin pod trecând hornul casei. Astfel că ea se „păstrămea" încetul cu încetul, uscându-se și căpătând miros și gust „de vânt".

Bucătăria locului nu era, în genere, prea rafinată, dar, ca în orice altă parte, avea ceva doar de simțit, iar nu de povestit. Și aceasta de la „trandafiri" la ciorba de dragavei din postul Paștelui.

Crăciunul era, dintre marile sărbători, cea mai intens trăită de țăranii locului și poate că nu numai de ei. Aveau, în vremurile bune, mai de toate, și grâu, și porumb, și porc, și vin, și țuică, varză în putină. Apoi, după luni de-a rândul de muncă fără de ostoi, de dimineața până seara, în soare, în bătaia vântului, pe ploaie, acum erau mai tihniți. Dimineața femeia se trezea mai devreme, cât a aprinde focul în sobă; cu toții însă se ridicau din pat când se lumina de ziuă. Atunci bărbatul ieșea să vadă de vite: să le rânească, să le schimbe paiele de așternut, să le pună fân sau coceni în iesle. Către prânzul mic, așa, cam pe la ceasurile nouă către zece, ieșea cu ele la fântână, să le adape, dar și să le plimbe un pic. Între timp, femeia pregătea prânzul, mai sărac în post, ceva mai sățios după Crăciun. În post, se mânca multă fasole, sleită, cum se spunea, adică bătută și dreasă cu multă prăjeală (ulei, ceapă și bulion) și usturoi. Nu lipsea varza acră tăiată mărunt și frecată bine cu boia de ardei. În zilele imediat premergătoare Crăciunului, cei mai bătrâni, mai cu frică de Dumnezeu, nu mâncau altceva decât zeamă de varză cu „turtă în foc" dumicată și ardei iute sfărâmat în ea.

Dar, luând-o mai pe rând, din porc, în același timp în care slănina tăiată se topea pusă în căldări mari pe foc, se

pregătea tocătura pentru trandafiri, pentru caltaboși, pentru sarmale. Carnea era mărunțită cu toporul, pe masa rotundă, de lemn. Seara, în casă, se făceau, mai întâi, cârnații (trandafirii) din amestec de carne (cu slănină), usturoi pisat și, evident, sare. Odată făcuți, erau atârnați pe lângă sobă, să se scurgă și să se usuce. Abia apoi unii erau fripți în căldările în care se topise slănina, pentru a fi puși în borcane mari de lut sau în garnițe, pentru mai târziu, până vara. Alții erau atârnați în podul casei, pe lângă horn. Cu timpul se uscau într-atâta, încât puteau fi mâncați așa. Dar cel mai plăcut lucru era ca, așa, „păstrămiți", să fie fripți pe jarul din gura sobei. Nimic mai ademenitor, alături cu o ulcea de vin.

Odată făcuți cârnații, se trecea la caltaboși. Dintr-un amestec de ficat, plămân, limbă, rinichi, gușă, boia de ardei, cimbru, sare se umpleau „mațele" groase și burta. Obiceiul era ca acestea să fie puse la fiert chiar în dimineața de Crăciun, într-o cratiță mare, pe plită.

De obicei, în prima zi de Crăciun, la biserică mergeau numai bărbații și copiii. Femeile stăteau acasă să fiarbă caltaboșii, sarmalele, ca atunci când veneau cei ce trebuiau să vină, totul să fie gata, bineînțeles și țuica fiartă, cu puțin ardei iute. Cam fiecare gospodar, de la biserică, mai venea cu cineva, doar pentru a se cinsti cu o ceașcă de țuică fiartă. Nu mai mult, nu altceva, fiecare fiind așteptat la casa și la masa lui. Taică-meu venea cu mai mulți, după cum se ducea și el; să zic așa, vanități provinciale făceau ca perceptorul, învățătorul, primarul, notarul să se firitisească, după cum s-ar spune azi, elitist. (Glumesc, deși nu prea.)

Prima zi de Crăciun era restrânsă; în familie. Mai nimeni nu avea musafiri. Se aștepta doar „steaua". Abia a doua și a treia zi, ca, de altfel, și de Anul Nou, unii se duceau pe la alții. Dar, cu deosebire, finii veneau la nași. Părinții mei aveau câțiva, oameni, în genere, de ispravă, cu amintire

aparte însă pentru Gorică veterinaru'. Acesta, unul dintre mulții copii ai acelui Sulărăscu de care mai vorbeam, din armată venise, nu știu cum, cu o patalama de tehnician veterinar. Nu știu ce învățase el pe acolo, dar, om isteț și harnic, ajunsese chiar priceput. Oricum, în lipsă de altceva, era bun și el. Ajunsese, totuși, să castreze porci și scroafe, ceea ce, pentru profan, nu era puțin lucru. Pe lângă hărnicie, avea mult bun-simț. Mi-a fost tare drag. A murit de tânăr.

Finii veneau la nași cu damigene de țuică și vin, cu pâine și cozonaci, cu trandafiri și nelipsitul curcan viu, care bolborosea de-ți lua auzul, mișcat el dintr-ale lui.

Timpuri trecute, trăite însă intens, atât în cât mai dăinuie în sufletul poate doar al unui dezrădăcinat sentimental. Sau nu numai. Cine știe ? Bănuiesc însă că mai puțin în acela al supraviețuitorilor rămași acolo. Bunăoară, sora mea, învățătoare în sat, nu cred că, după cele trăite, dacă se poate spune așa, pe viu, nu în imaginar, mai are nostalgii ori speranțe. Având un nepot, de curând îmi spunea că nădăjduiește ca măcar acesta și încă pe la 30-40 de ani, deci prin 2030-2040, o va duce bine, adică omenește. I-am spus, retoric, că este pesimistă. A râs, trecând la starea vremii. Poate că simțea ea ce simțea; mai mult decât analiștii și profeții de ocazie, de orice ocazie, dispuși să justifice tot ceea ce le este și le face lor bine. De aceștia au apărut cu duiumul după 1944-45 („pătlăgica verde care s-a făcut roșie", cum se spunea), ca și azi, după alt „după". Cineva auzit de mine lăudându-se odată cum a făcut el, pe unde a făcut, colectivizarea, cu entuziasm (adică îndârjire de terorist), după 1989 medita tot dând din cap dintr-o parte în alta și țățâind cu infinite subînțelesuri la o mare enigmă: cum de n-a fost arestat, gândind el, liber.

Dar sărbătorile de care vorbeam treceau repede, prea repede. Ziua Anului Nou era puțin umbrită de tristețe. Alt

an, alte griji. Oamenii începeau să se gândească deja la muncile ce-i așteptau. Până-n Crăciun, de sărbătorile Crăciunului trăiau într-un fel de atemporalitate și ca între două lumi. Anul care trecea, care era ca și trecut, nu mai era; cel viitor nu venise încă. De aici și starea de pace și împăcare a tuturor cu toți și toate. Dar, începând cu prima zi a anului nou se și pornea, parcă, repetiția pentru cele ce aveau să urmeze. Bărbați cam între două vârste porneau cu plugușorul: intrau în fiecare ogradă și simulau aratul. Boii trăgeau după ei un plug care „tăia" câteva „brazde" în omăt. Ritualul era și de trezire, parcă. De aci încolo, ritmurile vieții erau altele și altul scenariul fiecărei file. După așteptarea Crăciunului, urma așteptarea muncilor de primăvară. Se reintra în obișnuit. Și ca îndeletnicire, dar și ca viață cotidiană. Sărbătoarea scotea din mecanică. Pentru puțin timp dispăreau stereotipiile, ca și grijile. Gospodinele lăsau treburile obișnuite și se apucau cu frenezie de ceea ce nu făceau în fiecare zi. Făceau „bucătărie" aproape ca artă. Nu găteau pentru a mânca; era ceva gratuit în gesturile lor. Între sărbători însă, lucrurile se schimbau: se gătea pentru a mânca, se mânca pentru a munci, se muncea pentru a trăi. „Bucătăria" dintre sărbători, de aceea, nici nu avea cine știe ce originalitate. Se revenea la fasole și varză, de acuma cu jumări, precedate de o bucată de slăninuță, de regulă dată cu boia (oamenii locului nu afumau carnea), așa, ca să meargă mai bine țuica. Parcă pentru a nu se pierde nimic, din zeama în care au fiert caltabosii, grasă și mirosind intens a cimbru, ardeiată foc, se făcea zăbicul. Într-o tigaie din fontă (cum era pe atunci, cu trei picioare), în zeama de la „mațe" se dumica „turtă în foc". Aceasta, pregătită în „postavă", rotunjită pe „cărpător", era băgată în sobă, după ce se dăduse jarul la o parte, ca să rămână vatra din care, de incandescentă ce era, săreau scântei. Apoi era acoperită cu jar. După ce se cocea și era ștearsă de cenușă, pe

coaja de deasupra, petele de arsură arătau ca niște flori negre. Ei bine, „turta în foc" se dumica în zeama cu pricina și tigaia era pusă la foc mic, mestecându-se mereu. Aceasta până se frigea și se cocea turta îmbibată de ademenitoarea zeamă. Gras și ardeiat, zăbicul era doar pentru aceia cu stomacuri zdravene. Dar și cei cu oarecare slăbiciune îndrăzneau. La miros și la gust, după ce luai o dată, nu te mai opreai; era greu să reziști.

Însă din varză și fasole, până primăvara, când începeau muncile câmpului, nu se cam ieșea. Venea și postul Paștelui, când, pe lângă varză și fasole pregătite pe potrivă, se mai mânca ciorbă de urzici și de dragavei (acesta un fel de ștevie mai mică și mai acrișor). Veneau sărbătorile de Paști; era în timpul aratului. Chiar dacă prinși, oamenii se pregăteau cum se cuvine. Se înnoiau care cum putea, văruiau casele, stinghiile de la podețe, gardurile. Era ceva de *Issarlâk* barbian.

Mesele de Paști erau bogate și ele, nu însă ca acelea de Crăciun. Nu atât din lipsă, dar satul era în toiul aratului și semănatului. Până și în cea de a treia zi de Paști, până la prânz se lucra. Sărbătoarea totuși era așteptată și respectată după cuviință. Se înțelege că se vopseau ouă, ciorba de miel sau de ied sau de gâscă era acrită cu măcriș (nu se folosea borșul), friptura era coaptă în țest. Cu mic, cu mare, sătenii luau lumină cu puțin timp înainte de a se crăpa de ziuă. Ajunși acasă, ciocneau câte un ou și mâncau friptură, cozonac. Nu prea mult, așteptând masa de prânz.

Muncile însă continuă; abia se termină cu aratul și semănatul că vine prășitul porumbului numai ce a răsărit. Operațiunea grea în sine mai era îngreunată de monotonia ei: cu sapa se mărunțea pământul pentru a fi strâns mușuroi pe lângă planta firavă. Și aceasta de dimineața până seara, cu două mici întreruperi: una pentru masa de prânz și alta, mai frugală, pentru aceea de amiază. Prășitul, ca și

copăitul, următor, de regulă se face, cum s-ar zice azi, în echipă, fără a fi muncă de echipă. Dar, trebuind să se facă în termen scurt, cei mai mulți recurgeau la într-ajutorare. Câteva zile, cei ai casei mergeau la prășit la alții, ca apoi și aceștia să vină la ei. Aceia mai cuprinși, putând să plătească, în bani sau produse, rezolvau în acest fel. De cum venea timpul săpatului, soseau grupuri-grupuri din satele de la pădure. Cei ce aveau nevoie de ei, dar și mijloace să-i plătească, angajau dintre ei pe câteva zile, o săptămână până își terminau treaba. Munca fiind grea, principalul fel de mâncare era ciorba din picioare de porc sau din coaste. Ieșea o zeamă grasă și groasă; se pregătea în special pentru seară, când oamenii veneau de pe câmp. Pentru mesele de peste ziuă, mâncarea se ducea în baniță, purtată pe cap de gospodine (ca să stea, se așeza pe un fel de colac din pânză, numit oblanic). Pe lângă ciorbă, se mai gătea varză (cu care se deschidea masa) și ouă bătute cu făină, apoi fripte în untură sau ulei. După ce mâncau de seara, cei de la pădure dormeau în fânul din șoproane.

Abia ce se termina copăitul și venea rândul grâului să fie secerat. Își rupeau bieții oameni mijlocul, tot apucând mănunchi cu mănunchi grâul cu mâna stângă și tăindu-l cu secera, ca apoi să-l strângă în snop. După câteva zile, snopii erau duși pe arie, în așteptarea batozei. Mai demult, proprietarii umblau din sat în sat cu batoza, aceasta fie mișcată în mecanismele ei de un tractor, fie că era cu aburi („locomobilă"). Până a se institui sistemul cotelor, seceratul și treieratul aveau ceva sărbătoresc în ele. După ce se ducea grâul acasă, se repezea cineva cu un sac la moara lui Romică din capul satului, ca să macine ceva grâu. Și se făcea prima pâine, fie azimă în foc (ca turta, numai că pe vatra din bucătăria de vară), fie azimă în țest, mai groasă un pic și pe deasupra spoită cu ou bătut. Cu o furculiță sau altceva asemănător se închipuia o geometrie anume, bine reliefată după ce pâinea se cocea. Prima pâine se rupea și toți ai casei mâncau din ea ca într-o împărtășanie necanonică. De când cu cotele, dispăruse orice tragere de inimă. Și, totuși, sătenii erau nevoiți să pună grâu, pentru că, oricum, erau „împinși". Nu se ținea seama de nimic. Careva, revoltat că trebuie să-și dea și prunele, a tăiat prunii. De cotă însă n-a fost scutit.

În acest timp, mâncarea de bază era fasolea verde, dreasă cu făină și acrită cu corcodușe. De când se coceau roșiile, mai ales din cele mici, cam cât un ban, din ele se făcea salată și ciorbă, aceasta cu ceva orez, cu ardei iute și cimbru. Mult cimbru. De regulă, ciorba de roșii se mânca rece, dar cu „turtă în foc" caldă. Mămăligă se făcea seara, mai de obicei, poate și pentru că, după ce era răsturnată din tuci, în acesta se punea laptele la fiert. În vremurile mai bune, masa de seară se încheia cu lapte, ușor afumat, în care se dumica mămăligă.

Între timp, începuseră să se coacă și fructele: cireșele, vișinele, în pădure, fragii, mai apoi murele. Mai răspândit era prunul, cel obișnuit, dar și cel care făcea prune galbene. Acestea erau ceva mai mari; când se coceau bine-bine, dădeau ușor în rozaliu. Nu erau cele mai bune de mâncat: când abia se pârguiau, erau prea tari, când se coceau, erau prea moi. Dar din ele ieșea o țuică fără seamăn: tare, aromată, dulce. „Prunul alb" a cam dispărut.

Prin august dădea în pârg și „terasa". Se apropia toamna. De fapt, se simțea cam de pe la 15 august, „Sântămăria-Mare", hramul jumătății de sus a satului (Cionteşti și Colțești, după neamurile dominante cândva); jumătatea „de jos" (dinspre târg) avea ca hram „Sântămăria-Mică", din 8 septembrie. Era și o vorbă, cum că atunci „când vine Sântămăria, arunci cât colo pălăria". Cei mai în vârstă chiar că de a doua zi treceau la căciulă. Îmi aduc aminte de un frate al lui taică-meu, cel mai mare, primar multă vreme,

cam sub toate guvernele (până în 1946), chiar pe vremea lui Antonescu, fără ca el să țină de vreun partid. Era un bun gospodar, așa că oamenii îl alegeau din legislatură în legislatură. Ceea ce nu s-a mai întâmplat în vremurile cele noi. Trecut la chiaburi, cu un fecior dat dispărut de pe front (plecase ca voluntar, fiind simpatizant legionar), nu avea „dosar bun". Era și în vârstă, ce-i drept, deși încă în putere. Avea să ajungă la 90 de ani, când a simțit că moare, s-a lungit pe pat, a trimis după taică-meu și, de cum l-a văzut, a închis ochii pe vecie. Ei bine, „Costică ăl bătrân", numit așa ca să-l deosebească de „Costică ăl tânăr", cel de-al doilea fiu, un adevărat poem, prin felul în care a trecut prin viață, a doua zi, după Sântămăria-Mare trecea la căciulă, la care nu renunța până anul următor, la Înălțare.

Hramul era cinstit cum se cuvine. Femeile întindeau pe iarba din curtea bisericii fețe de masă, pe care, în străchini, puneau varză, ciorbă, friptură; în coliva pusă peste colaci erau înfipte lumânări care erau aprinse când ieșea popa din biserică să sfințească „pomana". După aceasta, oamenii mai strâmtorați, de obicei din alte sate (în ziua de hram toți cei ai locului aveau câte ceva de pus pe masă), mâncau spre pomenirea morților. Când terminau cu pomana, gospodinele se grăbeau spre casă; mai mult ca oricând, de hram veneau neamuri din sate învecinate. La masă, se mânca mai întâi varză nouă acrită la soare, ciorbă de pasăre, friptură. Pasărea (ce tăia fiecare și câte tăia fiecare) era coaptă în țest. Se punea cu așa-numita „umplutură" într-un vas mare de lut, de forma unei farfurii adânci. Așezat pe vatra încinsă, vasul, numit „ghivici", era acoperit de țestul din fontă (mai demult se făcea din lut), pe care se ațâța focul.

Umplutura se făcea din pâine muiată în lapte, orez fiert, ficat, ou fiert, ardei iute, ceapă, puțin dată la foc mai înainte, cimbru, toate bine, bine amestecate. Ce rezulta, era un deliciu. Carnea și umplutura, coapte, căpătau un gust și un miros pe care numai „tehnologia" aceasta le-o dădea sau le-o păstra. De altfel, în țest se mai cocea și „mălaiul": ca turta, se bătătorea pe cărpătorul rotund, dar se presăra pe deasupra cu făină de grâu; cu palma umezită se trecea pe deasupra până ce se făcea o pastă. Pe cărpător, mai înainte se întindeau câteva frunze de hrean, ca „mălaiul" să nu fie așezat direct pe vatra încinsă. În spuză, pe vatră, se mai coceau și ouă; erau „ouăle răscoapte", cu albușul ușor maroniu.

„Umplutura" se făcea, dacă îmi aduc bine aminte, numai de Sântămărie. Unde se și pregătea numai o dată pe an era așteptată și gustată pe măsură. Și încă ceva, era specifică; alt sat, la urma urmelor, parte din Cărbunești, numai că așezat în vale, este vorba de Dutești, care avea hramul de Vinerea-Mare, era recunoscut pentru priceperea gospodinelor de a găti „sfeclă umplută". Era de post deja, dar bună, bună de tot; din păcate, de multă vreme nu se prea mai face. Fie pentru că operațiunea era cu dichis mare (sfeclele nu prea mari erau scobite cu un fus; se cerea multă îndemânare), fie pentru că, din nevoie, datina a mai slăbit, oricum, „sfeclă umplută" ca altădată nici măcar pe acolo, prin Dutești, nu se mai face. Cărțile de bucate n-o înregistrează.

Toamna, venită deja, se strânge de pe luncă tot ce mai era de strâns: porumbul, în primul rând, dovlecii, fasolea care mai rămăsese. După ce știuleții erau depănușați, „drugile de porumb" erau uscate în „pătule". Demult, ceva mai demult, erau ca niște țarcuri împletite din nuiele și așezate pe câțiva stâlpi; mai apoi se foloseau „ștacheții", scânduri mai înguste, fixate la oarecare distanță, nici prea mare, nici prea mică: să lase să pătrundă aerul, dar să nu intre păsările cerului. După 1962, nemaiavând oamenii ce pune în pătule, acestea au dispărut. Precum și „țarcurile" pentru struguri.

Culeși, aceștia erau puși într-o îngrăditură de nuiele de oarecare formă paralelipipedică, așezată pe linuri, de susținere și de scurgere a vinului (sunt două; alăturate, sprijină țarcul și asigură scurgerea mustului). Neprea-fiind teascuri, strugurii se storceau cu picioarele. Era o muncă nu prea ușoară, poate, nici prea igienică sau, mă-car, nu prea estetică. Pe o femeie, din câte știu eu, faptul a făcut-o să nu pună în viața ei vin în gură. Era, ea, mai delicată. Altfel, n-am auzit să fie rețineri, nici vinul să se fi stricat, nici cineva să fi murit. Poate, doar din prea mult vin sau din prea puțin. Cine știe? Nu vreau să spun că era lucrul cel mai igienic și mai estetic din lume, dar dacă n-aveau oamenii teascuri? Pus în butoaie, era lăsat să fiarbă. Cei mai înstăriți ceva, într-un butoi mai mic (50-100 l), pregăteau pelinul. Planta, nu chiar verde, era pusă în must; când acesta fierbea, se macera și pelinul, care, învolburându-se, împrăștia uniform mirosul și gustul.

Din restul de struguri (după ce aceștia au fost storși), după ce se punea apă și se lăsa o vreme să fermenteze, se făcea țuică (din comină), nu numai cu gust aparte, dar, se zicea, și oarecum terapeutică (atâta cât poate fi un alcool).

Cum oamenii locului erau cam „țuicari", nu se prea în-demnau la tulburel. Cine avea nuntă, acela îl cam termina. Cine nu, putea să aibă până toamna următoare sau oricum până la Paști. Nunți se mai făceau și în alte anotimpuri (când permitea canonul). Mai puține, poate chiar deloc vara, timpul lor însă era toamna, fiind și mai răcoare, muncile se terminau, iar hambarul era ceva mai plin.

Așa că după ce se termina cu pețitoria, se fixa și ziua nunții, și ea pornea de sâmbătă seara încă. Aceasta după ce vineri, mai către noapte, se pornea din poartă în poar-tă, pentru a se face poftirile. Sâmbătă, se înțelege că tot

seara, cei mai tineri petreceau, jucând și bând, atât la casa ginerelui, cât și la aceea a miresei. Duminică dis-de-dimineață, începea gătirea acesteia, ca și a mirelui. Odată gătită, mireasa era dusă la o fântână pentru „adăpat". Un copil, de obicei din neam, scotea apă, o turna într-o găleată, ca mireasa, în cântecul lăutarilor și râsetele celor de față, s-o verse, răsturnând-o cu piciorul. Faptul semnifica, probabil, începutul desprinderii de o „lume" și despărțirea de casa, de locurile, de obiceiurile ei. Copilul cu pricina, de altminteri, și alții, primeau câte o batistă care li se prindea pe piept. Vârstnicii însă pri-meau ștergare lungi, pe care le legau în diagonală pe piept. La rândul lui, mirele era bărbierit și gătit și el. Se împodobea și bradul, care, în drum spre mireasă, era „jucat". Chiar dacă mireasa era din același sat, nuntașii mirelui porneau către casa ei în căruțe, calești, la care erau înhămați cai sau care trase de boi. În frunte, călare pe un cal, conducea mândru cortegiul purtătorul bradu-lui, un flăcău apropiat al ginerelui. Mireasa și nuntașii ei erau pregătiți să pornească la biserică, pentru cununie. Când, după venirea celorlalți, stăteau să plece, lăutarii cântau *Cântecul miresei:* „Ia-ți mireasă, ziua bună/de la frați și de la mumă/de la frați, de la surori/de la grădina cu flori..." Ori că era sfâșietor, ori pentru că așa era cuvenit, mireasa plângea – sau măcar se făcea că plânge –. Mai curând, totuși, chiar plângea din tot sufletul. Doar începea o altă viață, cu multe necunoscute. Mai demult, se obișnuia ca o căsătorie să fie convenită de părinți și rude, fără ca mirele și mireasa să se prea știe. Devenise anecdotică o întâmplare cu doi însurăței, cam nătângi ei: Mitru Țârdă și Rusa (Țârdoaica). Când se va fi ridicat nunta, așa cum se obișnuia, părinții mirilor, nașii, după ce mireasa își da jos podoabele de mireasă și se îmbrăca așa, ca o gospodină, mai petreceau puțin cu ei. Mai cu

seamă că nici unul, nici celălalt, ziua, nu trebuia să mănânce. Acum, Mitru, lângă Rusa, cu care nu schimbase prea multe vorbe, ca să glumească și el, scoate un picior de gâscă din ciorbă și se face că îi dă pe la nas de acuma muierii lui, zicând, copilărindu-se: „Usă, bee!“ Aceasta ori neștiind ce vrea Mitru, ori sfioasă, ori plină de demnitate, sborșindu-se, îi taie elanul: „Mite, târt!“ (adică: „potolește-te!“, dacă nu chiar „hai sictir!“, ea neglumind sau neîndrăznind să-i întoarcă gluma. Era, de altfel, și puțin prostuță și nu putea să-l pronunțe pe „r“.

Așadar, nepreacunoscându-l pe mire, nepreaștiind ce-o așteaptă, mireasa plângea. Totuși, nici prea mult; să nu zică mirele și socrii, mari și lumea cine știe ce. Slobodă, gura lumii, ca melița: „aia s-a făcut că plânge, prefăcuta!“, „aia se da de ceasul morții, auzi? Ei, avea gândul la altcineva, să știi!“

Cum-necum, se pleca la biserică. În urma alaiului, carul cu dota miresei. Mai înainte vreme, înainte de tot, către biserică, mireasa mergea în carul cu zestrea ei,

Aceasta, de la caz la caz, era mai mare sau mai mică. În „actul de zestre“ (actul dotal) se înscria tot ce primea: de la pământ la ștergare, cu preț cu tot. Iată unul din ele, nu prea vechi, ce-i drept, dar nici prea aproape de noi (în transcriere exactă):

„Act dotal

Pentru averea mobilă și imobilă ce o dau dotă fici mele Ioana, la așa trecere în căsătorie după Gheorghe...

1. Un stangin pământ latu, ear lungu peste hotar, situat în hotaru Duțesci, Comuna Cărbunești, alături la deal cu Gheorghe Popescu, ear la vale cu partea ce'mi mai rămâne mie, la răsărit cu hotaru Licuriciu, și la apus cu drumu roșu și cu două rânduri pruni sădiți, și șeasă rânduri vie, în dealu Duțesci, osebi de sălişte; acest pământ înse-l va stăpâni la locurile de muncă și în bucăți.

	lei	b.
2. una scoarță.	16	-
3. una pătură de lână	14	-
4. un vâlnic	25	-
5. una zevelcă	10	-
6. una scurteică lungă	36	-
7. un cojoc bun	12	-
8. două perechi cătrințe	8	-
9. șeasă cămăși bune	50	-
10. cinci cârpe de borangic și două de bumbac	40	-
11. trei perini	6	-
12. una haină	10	-
13. una pereche pantofi cu ciorapi	7	-
14. două brâne noi	8	-
15. zece peșchire lungi	10	-
16. șeapte peșchire scurte	4	-
17. una ladă de țară	3	-
Totalu	259	-

Peste tot șeaptesprezece articole, ear lei două sute cinci zeci și nouă avere mobilă

1884 aprilie 11.“

Semnează „dătătoru“ (socrul), ginerele și mireasa; autentifică primarul, care pune și ștampila. Actul apoi este legalizat la judecătorie: „Judecătorulu“ „Având în vedere mărturiile părțiloru“ și actele prezentate

În virtutea art. 708, 712, 714 și 76 procedura civilă

Ordonă

Legalizarea presentului actu dotal care după trecerea în registrele respectivu se voru elibera celoru în dreptu conform legii“. „Judecătoria ocol Gilortu, Jud. Gorjiu“, 26 Aprilie 1884.

După cununie, mirii, nașii, apropiații mirelui mergeau la casa acestuia. Socrii-mici cu neamurile, cu alții din sat, se întorceau la ei acasă, pentru „nunta mică".

De obicei, chiar dacă mirele și mireasa erau din același sat, se făcea nuntă și într-o parte (nunta mare la „socrii-mari") și în alta („nunta mică", la socrii-mici). De asemenea, era aproape regulă ca mireasa să vină în casa mirelui, și nu invers. Cel ce se ducea acasă la femeie devenea cam de râsul satului: „se mărită", se zicea. Apoi, „mai bine bordei în pământ, decât în casa muierii".

Bună-rea, cam aceasta era regula, de ani buni încoace, însă aproape uitată. Sărăcite, peste cât erau de sărace, sate dinspre păduri aproape că au dispărut, cei tineri, rând pe rând, plecând, unii la orașe, alții „trăgându-se" (după cum se spunea) mai către „linie". Cărbunești era sat cu luncă și doar la 2 km de gară. La fel din unele cătune colaterale satului. Au mai rămas bătrânii, să moară în singurătate și sărăcie. Puteai să-ți dai seama de tragedie, iarna: de la un an la altul, puteai să numeri tot mai puține hornuri care fumegau. Un sat părăsit cutremură mai mult decât un cimitir. Acesta e în ordinea firescului, pe când satul pustiit dă sentimentul de sfârșit de lume. Să vezi iarna doar câteva fumuri și vara cum iarba crește până lângă casă nu este deloc întremător. Dar, vorba bătrânului țăran care nădușea în plină vară sub căciula mare și mițoasă; întrebat de ce nu și-o scoate și de ce mai stă și la soare, oftează din rărunchi: „asta-i situația, boierule!"

Da, asta-i situația!, așa a fost să fie și probabil că așa va fi. Nu prea văd să se mai refacă vetrele părăsite, mai cu seamă că semne de revenire sunt puține, slabe și îndepărtate.

Satul încă suferă; rănile lui sunt greu de vindecat, dacă, pe alocuri, chiar se mai pot vindeca.

Dar să revin: nunta-nuntă, cum se poate bănui, era cea mare. În capul mesei se așezau mirii și nașii, socrii-mari ceilalți, după rudenie, după rang. Dacă se întâmpla să vină popa sau primarul, sau învățătorul, sau perceptorul, atunci ei erau așezați mai în locuri de frunte.

Bucatele însă erau aceleași pentru toți. Se începea cu varză și se continua cu ciorbă de pasăre cu bucăți mari de carne: picioare întregi („cotoaie"), pieptul, aripile, capetele, pipotele, pe scurt – tot ce se putea mânca. Urma piftia fie din gâscă (din amintirile mele, cea mai bună), fie din porc (dacă și când se tăia porc). Cine era mai cu dare de mână punea pe masă și sarmale, și friptură, cozonac. În genere, chiar când nu erau multe feluri, mâncare era de ajuns. Ca și băutură: țuică și vin.

Lăutarii cântau, urările spărgeau văzduhul, nuntașii tineri mai mult jucau decât stăteau la masă. Către sfârșit, fiecare dădea darul. Lăutarii treceau pe la fiecare și strigau: „de la cutare atâta", „de la cutărică atâta". Mai umflau, ca să meargă bine „masa".

Nuntașii plecau, mirele, mireasa, nașii, socrii săvârșeau ritualul schimbării veșmintelor și mâncau împreună, ca semn al deplinei înrudiri.

Nunta de peste zi cu ritualul ei, complicat odinioară, simplificat până la inestetică mai în anii aceștia care au trecut, era de trecere de la o lume la alta și de integrare a noii familii în comunitatea de neam, ca și în aceea sătească. Cea de seară însă era ca o paradigmă la care urma să se participe, prin repetiție. Mireasa, își punea veșminte de gospodină, arătând astfel că este deja de a casei. Luni și marți urmau cumetriile: socrii-mici cu nuntași de-ai lor mergeau la casa socrilor-mari (și, de presupus, a „tinerilor", cum se numeau, de acuma, mirii) și invers. Duminica următoare, „tinerii" mergeau la târg, ieșeau adică în lume, dincolo de vatra satului. El în haine schilerești (după un faimos boier naș de prin zonă, Dincă Schileru), ea cu catrințe și „cârpă", de obicei de borangic. Aceasta, strânsă cam la

mijloc pe cap, cobora în două „coade" până la călcâie, una în față lateral, alta în spate. Erau însoțiți de rude, de vecini. Avea totul ceva sărbătoresc în sine; de aceea, când treceau pe drumeagul care traversa lunca scurtând drumul până la târg, atrăgeau privirile și admirația, câteodată și clevetea celor întâmplați prin preajmă. Și râsul, când era de râs. Și a fost să fie cel puțin o întâmplare de acest fel. Probabil prin '45, '46, când încă nu se știa de „colectivă", doi vecini de moșie care tot oftaseră cum să pună unul mâna pe bucata celuilalt, s-au hotărât să și le unească, însoțindu-și băiatul cu fata. Numai că fata avea vreo 18-20 de ani, pe când băiatul până în 14. Ei și? Au obținut încuviințarea (după război nu era greu) și i-au însurat. La nuntă, cam ca la comedie. Rușinați și mirele și mireasa, tot stăteau cu ochii în pământ, să nu vadă cum „cumetrele" își dau cu cotul și făcându-se că n-aud șopocăiturile. Dar dacă așa au hotărât părinții, cum să se împotrivească? Așa că s-au luat. Ce-or fi făcut ei între ei, nu se știe, spre „moartea" curioșilor. Fapt e că duminica următoare, îi vedeam pe drumul către târg, ea înainte (în contra obiceiului) și el împiedicându-se mereu, parcă să dea în nas ca bobocul, după. Sub o pălărie mare care îi tot cădea pe față, înainta cu obidă parcă, apăsat de rușine.

Copil care până mai ieri se juca una-alta cu ceilalți, de acuma era bărbat îmbrăcat ca bărbatul, pe deasupra având și muiere. Cu aceasta, „comédia", dacă era chiar „comédie", s-a terminat. Ei și-au văzut de treabă, ca și lumea. Peste câtiva ani, nu mulți, au avut și copii.

Se întâmplau, deci, și asemenea întâmplări, care, cu toate că mai neobișnuite, nu aduceau nici o sminteală ordinii lucrurilor. Sminteala a început cu sărăcirea. Nu avea să se mai facă decât o nuntă, la casa în care „tinerii" urmau să stea, masa nu mai era cine știe ce bogată, deși cine avea gând de nuntă se pregătea, cum putea, din vreme. Creștea

niște gâște, vreun groștei. Se îngrijea și de vin, dar acesta, de cumpărat, nu mai era cel de odinioară. Nici acela prea de soi, dar oricum din strugure, pe când acesta, se zicea că din „surcele". Așa sau altfel, sigur era că, băut chiar cu măsură, îți făcea capul greu.

Cam la fel s-au simplificat și celelalte „ceremoniale", și cel de botez, și cel de înmormântare, mai cu seamă acesta.

Obișnuit, în cele trei zile cât mortul mai stătea acasă, se făcea priveghiul fără întrerupere. Din când în când bocitoarele în pridvor repovesteau tânguitor viața celui dus dintre cei ai lui. Cam ca în „confesiunea negativă" a vechilor egipteni, bocitoarele țineau să-i încredințeze și pe oameni dar parcă și pe Dumnezeu că acela n-a păcătuit. Bocitoarele nu recitau deci bocete, ci repovesteau, cu intenție persuasivă, de unde și nota de apărare, o viață, apăsat, în dimensiunea ei morală. Până și cel ce dusese viață ticăloasă era bocit cam la fel; doar că litania răsuna a rugă de îndurare pentru cel mort și din partea oamenilor, și din aceea a lui Dumnezeu. Mai nou însă, între atâtea contrafaceri, n-a scăpat nici bocetul. Iată unul de „tip" nou:

„ – Mitele, al meu puișor
Und-ț-a fost scrisă să mori?"
– „Sub șenile de tractori".
Vin pe drum băieți și fete
Îmbrăcați în șalopete,
În șalopete albastre,
C-a murit Mitel az-noapte...
– „Mitele cin-te-a mai plânge?"
– „Tractrăle când s-or strânge".
– „Te-am crescut frumos, înalt,
Ca să mori salariat.
Te-am crescut la pieptul meu,
Ca să mori la Semeteu".

– „Eu i-am spus șefului meu
Că n-am frână la cadeu,
Nici benzină, nici ulei...
Când pe cioacă m-a lăsat,
Pe mine m-a aruncat,
Sub șenile m-a călcat...
Am lăsat cu jurământ
Cine m-a băga-n pământ
Să nu mă bage adânc,
S-aud tractoru pornind“.

Că așa „comédie“ nicicând nu s-a „bocit“, este limpede. Totuși, careva, întocmind o culegere „de folclor nou“, chiar de prin zonă, a însăilat rușinea pe care a însăilat-o. Faptul, în sine, nu are cine știe ce importanță; contează însă ca gest într-o serie întreagă de mișcări menite să falsifice totul.

Așadar, mortul era bocit, în zori, pe la prânz, către seară. Ca peste tot, se avea grijă ca oglinda să fie acoperită, pe perete să se atârne un peșchir (ca sufletul, precum un fluture, până la a pleca în călătoria cea mare, să aibă pe ce să se așeze), să nu pătrundă în încăpere nici o pisică, trecând ea peste mort, acesta s-ar face moroi.

Scăldat, îmbrăcat cu hainele „de bună“, pregătite din vreme, chiar cu mulți ani înainte de soroc, mortul era pus în „tron“, confecționat simplu. Alături se puneau cele trebuitoare fiecăruia: toiagul, un piepten, o bucată de săpun, o oglinjoară sau, după caz, din cele de bărbierit, un ciob-două dintr-o strachină (castron de lut). Pe piept, crucea de măceș și statul, în spirală turtită. Din ceară de albine se confecționa un fel de lumânare de lungimea (statul) mortului. I se legau picioarele cu „piedica“. Se avea grijă însă ca, înainte de așezarea capacului, mortul să fie despiedicat. Peste mormânt apoi se trecea o oaie sau un cocoș. Dar până atunci, în drum spre cimitir, în carul tras de doi sau patru boi, mortul era plimbat prin tot satul și pe drumul dinspre luncă, spre a-și lua rămas bun. La încrucișări de drumuri, se făcea un popas și se aruncau monezi. După înmormântare, se făcea pomană. Trei zile o femeie ducea apă la cimitir; să aibă mortul ce bea. La pomenirea de șase săptămâni se sfințea și o fântână. Multe, prin pădure, ca și în sat, erau consacrate unui mort. Pe un stâlp, o icoană, pe care într-o parte erau înscrise numele morților, în alta acela al viilor, străjuia fântâna. Datorită acestei datini, pădurea, dealurile, satul erau „presărate“ cu fântâni, cele mai multe de simplă captare a izvorului. Acestea însă în văi. Pe dealuri se săpa la adâncime și se făceau fântâni (ciuturi) cu cumpănă și lumânare, aceasta ținând locul lanțului de azi. Cine găsea un izvor, făcea o fântână nouă; cine nu, sclivisea una veche (operațiune, prin datină, de igienizare). După acela căruia îi era închinată, se și numea: fântâna lui cutare sau a lui cutare. Câteodată dispărea fântâna, dar locul continua să se numească după acela pentru care fusese săpată. La capătul de jos al Comorii, către cimitir, dar pe la jumătatea dealului, fusese făcută o fântână numită a lui Ionică. Un unchi, mort de tânăr, al lui Ion Bănșoiu, când acesta încă nu venise pe lume. Izvorul a dispărut, dar locul a rămas cu acel nume. Și azi, când nu se mai știe cine a fost Ionică Ciontescu, nici că acolo a fost o fântână, se zice „la fântâna lui Ionică“. Alta, în drumul dintre sat și târg, era „a Nicoliței de la moară“.

Viii aveau grijă, din dragoste, ca și din teamă, față de cei morți. Din dragoste – se înțelege de ce: erau părinții sau nașii, câteodată și copiii, erau frații, surorile. O parte din neam, o bună parte a lui, era, deci, dincolo. Așa cum de sărbători, cei din lumea aceasta, „albă“, se întâlneau și se împărtășeau împreună din aceleași bucate, prin pomeniri, cei vii se întâlneau cu cei de pe lumea cealaltă. Neamul se reîntregea cu acest prilej.

Dar mai intervenea și teama, ca nu cumva, dacă nu se respectă datina, mortul să rătăcească neîmpăcat pe cea lume ori să se răzbune într-un fel. Dacă, mai cu seamă în timpul războiului și imediat după, venea știre despre careva că a murit pe front, se făcea o înmormântare ca și cum în coșciug era acela. Indiferent pe unde îi putrezeau oasele, el trebuia să aibă un mormânt.

Teama, la rândul ei, venea din credința, păgânească, în strigoi (sau moroi). Fie pentru că sunt, într-un fel sortiți (se nasc din părinți înrudiți îndeaproape sau răi, făcuți de sărbători mari), fie întrucât ispășesc propriile păcate (s-au dedat la vrăjitorii), strigoii (moroii), suflete chinuite, fără de odihnă, fac pagubă în ogrăzile celor apropiați (iau laptele vacilor, le sug sângele), pocesc oamenii ori le „mănâncă inima" cu ochii, le beau sângele.

„Și mă-ntâlnii cu-n strigoi
În cale,
Inima mi-o mâncă,
Sângele mi-l beu
Și pe mine mă lăsă
Amărându-mă
Și jelindu-mă".

Ce sunt, numai suflet, sunt și corp? În altă logică, problema existenței lor se pune altfel decât aceea a oamenilor vii. Nu este nici pe potriva logicii antropologiei – pneumatologiei eshatologiei creștine.

Cu siguranță, doar suflet care ține însă trupul în neputrezire, ca pentru un lăcaș, strigoiul este în măsură să intre în varii vietăți, de la câine, pisică, iepure, curcan – la oameni. Apt, așadar, de varii metensomatoze, este, prin aceasta, greu de identificat. De altfel, este și nocturn; dispare cu cântecul cocoșilor.

Pentru biserică, dar și pentru „raționaliști", motivul este reputat de a fi superstiție și, de aceea, respins ca atare. A mai slăbit, dar n-a dispărut. Încă și azi celui bănuit că se va face moroi i se aplică un „tratament" cumplit, chiar dacă este mort: i se străpunge inima cu o țepușă de fier. Tot așa, la deshumare.

Și încă ceva. Nu știu cât de răspândită, dar se practica și o anume profilaxie. Ce-i drept, terifiantă.

Prin anii '70 eram cu o seamă de studenți într-o „practică", eu, pe lângă materia de bază (filosofia veche) mai predând la Facultatea de Filosofie și un curs de *Antropologie*, redus la ceea ce numeam, pe atunci, *Antropologia ritualurilor de trecere*. Ei bine, în timpul acestei practici la care participau și Vintilă Mihăilescu, Ion Goian și Ion Bănșoiu, o femeie nu prea în vârstă, de până în 50 de ani, ne-a arătat un borcan în care, brrr!, o inimă de om, sau ce mai rămăsese din ea, plutea într-un lichid (spirt, țuică?). Femeia, cu seninătate, ne-a spus că, pentru a-și feri familia de moroi și să devină moroi la un timp de la naștere, era obiceiul ca fiecăruia să i se dea să mănânce o fărâmă.

Prin urmare, mai vechile „superstiții", sau oricum le-am zice, au supraviețuit până de curând, dacă nu supraviețuiesc încă. Probabil că da, vechile eresuri persistând, cam ca reacțiile sufletești: frica, spaima, ele însele, la rândul lor, cu încărcătură culturală. Frica nocturnă, de diavoli, de strigoi, bunăoară.

Cauza nu este neapărat ignoranța și, în urmare, nici luminarea, remediu. Cauza, cât se poate vorbi de așa ceva, stă în ceea ce face ca mitul însuși să fie congener. Strigoiul ține de mitologia trecerii de la o lume la alta, fiind un „vehicol" și o „cale" de comunicare, cam asemenea spiritelor în imaginarul spiritist sau cam ca în magie. Aici, când intervine, explicația științifică se desfășoră în altă logică. Chiar pozitivă, ea dă seamă de fenomenologia faptului.

Presupunând, deci, că s-ar găsi o explicație *științifică* existenței strigoilor, aceasta ar fi în limitele, cu mijloacele științei. Chiar atestându-le, chiar contestându-le existența, ea nu face inutilă mitologia care vine să răspundă altor întrebări și obiectivează altă logică. La fel și teologia. Aceea creștină, cel puțin, trece strigoii în rândul întruchipărilor păgânești și încredințează că sunt de partea superstiției. În afară de episodul cu prezicătoarea din Endor, care cheamă un mort la îndemnul lui Saul (care, de altfel, interzisese practica), relatat în *1 Regi*, 28 și reluat în *1 Cronici*, 10:13-14, din *Biblie* lipsește motivul. Dar și aici, cât este, este, cum zice Jean-Claude Schmitt, marcat negativ. Saul moare „pentru nelegiuirea sa pe care o făcuse el înaintea Domnului, pentru că n-a păzit Cuvântul Domnului și pentru că a întrebat și a cercetat o vrăjitoare. Și nu a cercetat pe Domnul" (*1 Cronici*, 10:13-14).

Odată trecut dincolo, sufletul se supune altui regim. Cele două lumi comunică într-un singur sens: dinspre aceasta către cealaltă. Reînvierea, când se va întâmpla, ține de misterul ființei lui Iisus.

Străvechi, precreștin, motivul, prin aceasta, nu înseamnă că este și o reminiscență păgânească. Dinspre logica în care stă, el este dincolo de timp și în altă fenomenologie. Dacă se va întâmpla să se stingă, se va stinge pentru că în ordinea proprie i s-au istovit toate energiile. În nici un caz nu va dispărea din cauza împotrivirii și ofensivei luministe.

Cum, de altminteri, nu vor pieri nici actele/practicile magice, (fermecătoria-vrăjitoria, descântecul, ghicitoria, deochiul-dedeochiul).

Vrăjitoria, azi, a devenit lucrativă; i se face reclamă, clanurile (un fel de s.r.l.-uri) vrăjitorești se concurează, pentru mai multă autoritate și... dregerea busuiocului s-au organizat savant-pedant: există o Academie în ramură. Cât este de „eficientă" (doar trăim într-un timp al eficienței), numai „actanții" (vrăjitorii, mai exact vrăjitoarele, aici instalându-se un fel de matriarhat) și beneficiarii, așa zicându-le pot să spună, dacă și ei. Luându-ne după reclame, ce nu poate nici tehnica cea mai de vârf, nici medicina de performanță, reușește vrăjitoria. Luând dintr-un ziar, primul la îndemână câteva reclame – „Prințesa magiei împreună cu mama ei, regina..., apărută cu coroana și papucii de aur pe toate posturile TV oferă leacuri unicate pentru boli, vrăji, dragoste, afaceri. Apelați cu încredere la adevăratele forțe ale magiei"; „Doamna..., regina magiei albe, este șefa Centrului Național de ghicit deschis în... Are plante pentru anumite cazuri. Apelați cu încredere"; „Vestita..., sosită de curând dintr-un turneu la..., cu plante pentru rezolvarea oricăror probleme. Apelați cu încredere" (și aici); „Prezicătoarea..., care a fost la Moscova, la congresul vrăjitoarelor și a obținut premiul I în top 2001 în rezolvarea tuturor problemelor, dezleagă cununii ce au fost legate, împreunează pe cei ce se iubesc și nu se căsătoresc, scoate argintul viu, vindecă impotența și beția, aduce spor în casă și în afaceri", – asemenea reclame spun cam totul despre retorica publicitară în... profesie.

Poate că așa stau lucrurile, poate că nu, inestetică este lipsa de măsură. De etică, ce să mai vorbim! Reclama însă este cu cele ale ei, vrăjitoria, de asemenea și nu numai la noi, ci și aiurea și nu de ieri, de azi. Un profesor de filosofie greacă de la Sorbona, Pierre-Maxime Schuhl, în preajma căruia am fost o vreme, mai demult, povestea indignat despre șoferul taxiului ce-l aducea la Universitate, care, auzindu-l unde merge, l-a apostrofat în felul acesta: de ce în școli și în facultăți nu se învață științele oculte, „singurele adevărate"? Omul citea doar ziare, reviste din care nu lipseau rubricile consacrate astrologiei, horoscoapelor... Pe la noi se întrec și posturile de televiziune în a promite cu siguranță ridicolă ceva sau altceva, ori a preveni asupra

eventualelor pericole, insuccese. Luându-te după previziunile în cauză, în aceeași zi vei fi sănătos tun sau pe patul morții, te iubesc toate divele strălucite ale lumii sau divorțezi fără să fii însurat.

Nu vreau să spun că, în sine, magia este șarlatanie. Scientist-luminist, așa pare, dar, judecată în ordinea proprie, aduce cu altceva.

Obiectiv, elementar-obiectiv, este greu de confirmat, ca și de infirmat, uneori. Intervin mulți factori de învăluire ori de substituire, astfel încât efectele nu pot fi percepute cu exactitate. Legarea, dezlegarea urmează ele unui act magic ori unor întâmplări firești?

Problema este mai mult de încredințare, ceea ce înseamnă că ține de un tip anume de mental. Fie și într-o determinare și condiționare firească, un eveniment anume putea fi luat ca depinzând de actul magic la care s-a recurs.

Mai demult, cam pe la începutul veacului trecut, după câte și cum se povesteau, în capul satului, spre pădure, mai curând în pădure decât în sat, locuia o femeie rămasă văduvă după omul ei, Pătru țiganul, fierar de meserie. Și cât trăia acesta, dar mai ales după ce rămăsese singură, ea făcea tot felul de farmece, cu mare iscusință, ajutată și de ducă-se pe pustii. Cine, venind pe înserate de la pădure, nu văzuse intrând și ieșind pe horn vreo arătare mai neagră decât noaptea? Și cine nu credea că în ceasuri tainice ale nopții Lina-lu'-Pătru-țiganu' nu se învârtea frenetic prin aer, călare pe o coadă de mătură sau de cărpător?

Făcea farmece de orice fel și pentru orice: lega și dezlega, ploile ca și pe oameni, vindeca de toate bolile, ale sufletului ca și ale trupului. Se pare că nu făcea rău, adică nu despărțea la îndemnuri ticăloase, nu făcea să moară vita omului, numai pentru că vreun dușman al lui voia și nu-l invoca pe diavol să-l pocească pe careva ori cine știe ce altceva să-i facă. Nu făcea, deci, rău, dar era temută. Ziua sătenii, copiii sau vârstnicii, o ocoleau, dacă se întâmpla să iasă din cocioaba ei. Mai curând nu ieșea ori căuta prin pădure ierburi de leac sau cine știe ce pentru masa ei. Către seară însă prin spate se și strecura câte o umbră: vreun bărbat sau vreo femeie cu ceva nevoi: ba că vita nu se mai ridică de jos, ba că fata nu se mărită, ba că nevasta e cu ochii după altul, ba că omul, de atâta muncă sau cine știe de ce altceva, nu mai poate. Fiecare venea cu ceva de ale gurii: un ciur de mălai, un pumn de fasole, câteva cepe, acolo, un clondir de țuică, după caz, o bucată de brânză sau de carne de porc ori chiar o găină, un cocoș, și pleca ducând cu sine leacul. Pe lângă partea misterioasă, se pare că Lina era pricepută la tot felul de fierturi, știind ierburile, știind când să le culeagă și cum să le prepare. Pe atunci, nu era decât un medic peste vreo șapte sate. Oamenii se duceau la el numai în cazuri prea grave și nici atunci, adesea. De altfel, se zicea că era dentist și că, în lipsă de altul, făcea de toate. Repara și dinți, dar cine se îngrijea de asemenea fleacuri, în afară de cei mai cuprinși și mai de frunte de prin părțile locului?

Cum-necum, Lina vindeca de tuse, de dureri de picioare, de friguri, de vătămătură, chiar pe cei ce pătimeau de piatră sau aveau perdele pe ochi. Îi vindeca de-a binelea, le mai lua din suferință, le mai ușura boala, făcea ea ce făcea și toți erau mulțumiți. Dar s-a întâmplat că pacea a luat sfârșit.

În noaptea de Sânziene ar fi fost obiceiul ca flăcăii din Cărbunești și cei din Dutești să se strângă, primii – pe deal, ceilalți – în vale, și să-și trimită mesaje, într-un limbaj numai de ei știut, suflând în niște tulnice improvizate (din țevile de aramă ale cazanelor de țuică). Cei de pe deal se strânseseră pe o pajiște de lângă casa Linei, de unde se puteau întrezări și auzi mai bine cei din vale. Acum, în timp ce flăcăii erau prinși cu treaba lor, unul care s-a dus mai încolo pentru niscaiva nevoi vede ceva ciudat: iarba, mare,

ca și cum cineva se rostogolea prin ea, era culcată la pământ. Apropiindu-se, vede o arătare ce se dădea de-a dura, bolborosind ceva ce numai ea știa. Curios, dar și temându-se nițel, cheamă pe unul și găsesc ei de cuviință să arunce un mărăcine mare din aceia care tăiați sau nu împrejmuiesc, improvizat, un loc. Zis și făcut. Se aude un țipăt, arătarea se ridică în picioare: era Lina goală pușcă. Bolborosește niscaiva cuvinte ridicând mâinile și aruncându-se de câteva ori la pământ. Deodată cerul se acoperă de nori, de unde era senin, norii se frământau zgomotos, fulgere ca niște șerbi de foc îi sfâșie, luminând straniu într-o noapte ca smoala. Când urgia se potoli, deodată, așa cum și se dezlănțuise, Lina pierise, iar cei doi amuțiseră. Li se luase graiul și priveau cu privire de nătângi. Aveau să-și revină, dar toată viața au rămas cu spaima. Ca toți ceilalți, de altfel. Și ca satul întreg.

Așa să fi fost? Meteorologic se poate explica, dar prin cauze naturale. Și, oricum, rămâne ceva-ceva misterios. Toți cei din preajmă sau de mai departe, nu se știe cum, au fost încredințați și, pe zi ce trecea, tot mai mult, că tot ce se zicea că s-a întâmplat s-a întâmplat întocmai. Ca atare, cu mare grad de probabilitate n-a fost nimic. Hipostaziindu-și spaimele, oamenii au ajuns să fie luați în stăpânire de puterile imaginarului.

Nu este nimic nou și nimic neobișnuit și nu numai în medii de cultură negramaticalizată. Un cronicar din secolul al XIII-lea, Césaire d'Heisterbach (Heisterbahensis) relata că, în timp ce în câmp deschis osemintele ereticului Amaury (Amalric) de Bène, scoase din mormânt, erau aruncate în pământ nesfințit și adepții lui, în viață, judecați, „un uragan teribil" s-a iscat, „provocat fără îndoială de spiritele răului". Probabil că nimeni n-a văzut uraganul, dar toți credeau că a fost. Așa trebuia să fie și așa avea să fie pentru oricare dintre cei prezenți, ca și dintre cei ce au

auzit, doar trăitori ei în secolul al XIII-lea ori mai încoace, mireni sau clerici, școliți sau numai cu lumina naturală a minții.

Faptele neobișnuite de acest fel, de altul se bazează pe în-credințare, acea *pistis*, care, la vechii greci, era garanție adevărului miturilor lor. Aceeași în-credințare i-a făcut și pe aceia ce au participat la dezlănțuirea, cu ajutorul forțelor demonice, a stihiilor lumii de către Lina-vrăjitoarea, ca și pe următorii, câteva generații de-a rândul, să admită întâmplarea fără îndoieli, dar și fără fanatism. Ci ca pe una, ce-i drept, nu prea obișnuită, nici însă fantasmă.

Aceea, Lina, a fost singura vrăjitoare cu faimă de prin partea locului, altele, multe, nefăcând ceva atâta de spectaculos ca să rămână în memorie.

Cu ghicitoria se ocupau îndeosebi țigăncile „de sub coastă". Cândva, țiganii din șatra de pe versantul dinspre luncă al Gruiului, către Ștefănești, fuseseră nomazi. Erau albi la față și mai păstrau ceva din portul înflorat de odinioară. Bărbații, ca și femeile, până spre 30 de ani nu numai că-și păstrau frumusețea, dar se și mândreau cu ea. Îmbătrânind, parcă prea devreme, erau de nerecunoscut.

Viața lor nu era dintre cele mai ușoare. Trăiau în bordeie insalubre, mâncau pe apucate. Un bulibașa al lor, intrat oarecum în legendă, Pătru (altul decât fierarul), voise să-i civilizeze. Ridicase o casă arătoasă, care, deși nu i-ar fi adăpostit pe toți (erau 50-60), servea ca model și ca îndemn. Tot Pătru i-a silit să muncească, fie ca zilieri la sapă, ceea ce nu prea le plăcea, fie să facă, la comandă, cărămidă.

Pătru s-a dus de pe lumea aceasta și încă dramatic, dar țiganii de cărămidărie s-au ținut. N-au voit în ruptul capului să locuiască în casă. Aceasta se ruina, părăsită, și ei abia dacă mai respirau în bordeie, vara de zăpușeală, iarna de fum. Pătru îi pusese la muncă poate, și pentru a-i lega de ceva, dar și pentru acoperire. Era un hoț celebru în zonă

prin anii '30 ai veacului. Dar un hoț care dădea spre haiducie, cel puțin către aceasta, cum apărea ea în manualele de istorie ale anilor de după 1944. Adică, nu fura de la cei săraci; ce să fure ? Fura de la cei avuți, ce-i drept, pentru șatră; altfel, nu împărțea la toți săracii, ca haiducii din „operetele" de după 1944-45, la urma urmelor, defăimătoare pentru aceia, prin neadevăr. Totuși, pentru buna amintire a lui Pătru; prins, imediat după război, este judecat sumar și, în drum, de la Cărbunești la Tg. Jiu, ca încercând să fugă, a fost împușcat.

Antonescu, despre care se spun atâtea, și bune și rele, fără să se admită că, totuși, a salvat și români, a salvat și evrei și țigani (dacă România ar fi fost făcută protectorat german, ce s-ar fi întâmplat cu noi toți ?), Antonescu deci n-a făcut chiar politică de exterminare. Amărâților acelora de „sub coastă", pentru că își găsiseră prin Pătru, care s-a dovedit vizionar și realist în același timp, o îndeletnicire și erau utili, ca oricare alții, fiecare în felul lui, comunității, ei bine, nu i s-a clintit un fir de păr. Au continuat să trăiască unde se obișnuiseră și încă în deplină înțelegere cu românii. Dacă se mai pornea câte o vrajbă, apoi aceasta era lumească, chiar foarte lumească. Țigăncile tinere erau frumoase și atrăgătoare. Mulți români oftau după ele, numai că ele nu se învoiau. Unii mai insistenți (poate mai insolenți) depășeau măsura, de unde și câteodată încăierări chiar violente. Dar acestea nu stricau pacea și nu-i făceau pe români să-i alunge pe țigani ori pe țigani să-i dușmănească pe români. Iubirile cu ale lor, viața obișnuită, de zi cu zi, cu cele ale ei.

Se mai întâmpla câte o vrajbă și pentru că unele țigănci, cam lungi de mână, mai furau câte ceva. Îndeosebi găini, și cu o tehnică ingenioasă. Înșirau pe ață boabe de porumb și ademeneau păsările. Înghițea găina bob după bob și, când țiganca socotea că este de ajuns, trăgea de capătul celălalt

al aței, încet-încet. Și pasărea era prinsă și aruncată, cu gâtul răsucit, în traistă. Totuși, cazurile nu erau prea frecvente, dar erau.

Neplăcându-le, cum spuneam, sapa, poate și unde munca era individuală, țiganii de „sub coastă" făceau cărămidă ca jucându-se. Unii cărau pământul, țigăncile apa, alții frământau cu picioarele amestecul sau îl turnau în tipare, puneau cărămizile la uscat, după aceasta le stivuiau în vederea arderii. Era hărmălaie mare, cântând, strigând unii la alții pe limba lor, mai certându-se, mai jucându-se. Munca era grea, murdară, dar o făceau, se pare că și cu plăcere. Aceasta îi prinsese.

Țigăncile mai bătrâne, de cum trecea vreun român, încercau să-i ghicească în ghioc. Mergeau și prin sat, ghicind de fiecare dată ba pe un pumn de făină, ba pe o bucată de pâine, pe ceva roșii, ceapă, orice. Cât de bine ghiceau, e greu de spus. De altminteri, oamenii locului nu prea se omorau după așa ceva. Aveau un optimism anume venit din fatalism: „dacă e să mori spânzurat, n-o să mori înecat". Fie ce-o fi, deci, pentru că „ceea ce ți-e scris, în frunte ți-e pus". Vreo fată însă mai dornică să afle dacă se va mărita, asculta țiganca, chicotind parcă și a puțină neîncredere și a puțină speranță. Câte ceva din fiecare, căzând bine, ca în alt pariu al lui Pascal. Dacă se încrede și nu se întâmplă ce vrea să se întâmple, nu pierde nimic și tot așa, dacă este neîncrezătoare. Izbândindu-se dorința și previziunea, cu atât mai bine.

Bătrânele din sat, de data aceasta, obișnuiau să dea în bobi:

„Bobi,
Patruzeci și unu de bobi,
Patruzeci și unu de frați
Bine știți,

Bine să dați
Într-o cămașă-mbrăcați,
Să știți de știrea lui X
Dacă e sănătos,
Cu inimă bună
Și-o fi călător.
Să-mi dați fruntea pe cinci,
La inimă două,
Pragu' deschis,
Bucurii în stânga
Și-n dreapta,
Să văd bine că-i sănătos,
Iar dacă nu, să-mi dai pe nouă,
La inimă două,
Fără nici o bucurie
Că nu-i sănătos".

Cu bobii se și descânta, ca și cu cărbunele stins în apă. Descântecul, în multiplele sale rosturi, era și pentru legat și pentru dezlegat, și ca să scape cineva de năravuri rele (de preacurvie, de beție), dar și să se tămăduiască de vreo boală, ținând astfel de registrul atât de bogat al medicinei magice.

Poetica descântecului atinge uneori cote de mare frumusețe:

„Pică ici, pică colea,
Pică-n vârf de pietricea
Apă vie din ulcea".
„Du, du, du Muma Pădurii
Mai mănâncă rugu'murii".
„Ieși soare din închisoare,
C-au venit trei căprioare
Cu cercei de ghiocei

Și papuci din flori de tei,
....
Cu cercei de ghiocei
Și papuci din coji de tei".
„Soare din câmpuri,
Soare din vânturi
Soare din gânduri".

Suavitatea alternează cu imprecația, parcă, argheziană

„Dacă X
O fi deocheat de oameni,
Crapă-le boașele,
De a fi deocheat de fete,
Pică-le coadele,
De-a fi deocheat de femei,
Crapă-le țâțele..."
„Cine-a deocheat
Ochii i-a săcat,
Cine a râmnit
Ochii i-a plesnit.
Deochetura de fată mare –
Să-i pice coadele !
Deochetura de muiere –
Să-i crape țâțele,
Cură-i laptele !
Deochetura de voinic –
Să-i crape boașele,
Să-i cure pișații !"
„Să vă duceți unde cocoșii nu cântă,
Unde lupii nu urlă,
Unde vacile nu rumegă
Unde gâștele nu gâgâie.
Acolo să stați

Și să ospătați.
După sfânta rugă
Oasele vă curgă".

De deochi, de gâlci, de „scârbeală", de albeață, de amuțire, de apucat, de argint-viu, de bubă, de boala-copiilor, de ceas-rău, de desfăcut, de dezlegat, de pagubă, de dragoste, de farmece, de femeie-rea, de naștere, de nălucă, de însurat, de măritat, de măritat fată bătrână, de beție, de muma-pădurii, de strigoi, de vârcolac, pe scurt, de toate bolile și suferințele, de toate nădejdile și spaimele, de toate ofensele și neputințele, descântecele urmau să vindece, să aline, să aducă belșug în casă, să alunge răul, toate acestea însă cu ajutorul lui Dumnezeu, al lui „Cristos", al „Maichii Preceste":

„Descântecu meu,
Leacu' de la Dumnezeu".
„Că eu ție ți-am descântat
Și de la mine ai leac.
Amin, amin, descântecu'meu
Și de-al lui Cristos,
Că-i mai de folos".
„C-a plecat X
Pe colea, pe cărare,
Pe rouă nescuturată
Pe iarbă necălcată,
S-a'ntâlnit cu Maica Domnului:
– Ce te olicăi, ce te vaieți ?...
– Cum să nu mă olicăi
Cum să nu mă vaiet...
– Nu-ți fie inima rea...
Că eu ție ți-am descântat..."
„Descântecu'meu
Leac să-i dea Dumnezeu

De la mâna mea
De la Maica Precesta,
Amin".

De-i căzut la boală careva, ori de-i împovărat de necazuri, prin descântec să rămână curat

„Și luminat
Ca argintu'stricurat".
„Ca strugurile din vie,
Ca un strop de apă vie,
Ca poala Maichii Preceste".
„Curat,
Luminat,
Ca argintu'stricurat,
Din ceruri lăsat".
„Nevătămat,
De Dumnezeu binecuvântat".

Benefice, descântecele, descântătoarele nu invocau puterile răului, nici nu recurgeau la făcături diavolești. De altfel și foloseau busuiocul, apa sfințită, ca și cărbunele, vătraiul cu care se lovea în vatra încinsă ori să făceau semne știute numai de ele. Încredințate că doar „descântecul" era al lor, leacul însă de la Dumnezeu, ele nu pretindeau plată de nici un fel și în nici un fel. Lucrarea lor fiind plăcută lui Dumnezeu, era pentru suflet.

Să mai supraviețuiască măcar câte ceva din toate acestea? Nu știu. Probabil că da, numai că în alte modalități și, oricum, cu arie de acțiune mai restrânsă. Nu prea mai văd să se mai ducă cineva la descântătoare pentru gâlci sau pentru albeață, dar, sigur, pentru bolile necruțătoare ale timpului.

Aveam un prieten, om școlit și bine nonconformist, mișcându-se el în medii artistice (a scris romane, scenarii de

film, picta). Dând răul cel mare peste el, cu câteva zile înainte de a se prăpădi, femeia lui îi aduce un măr vrăjit de vreo vrăjitoare. Ei bine, omul care râdea de orice superstiție sau idee de-a gata se uită cu o speranță mistică la mărul pe care îl credea tămăduitor. Nu l-a tămăduit.

Apoi, chiar dacă ofensiva împotriva „misticismului" și „obscurantismului" n-a reușit să dezrădăcineze nici credința, nici „în-credințările", totuși ceva-ceva a reușit să clatine, fie propagandistic, fie prin tot felul de interdicții și condiționări. Trecut în seria practicilor mistice, descântecul, descântecele însele, ca folclor, au fost marginalizate. Nu știu exact ce a fost, dar bănuiesc că Iordan Datcu, numai ca să reediteze, totuși, *Descântecele românilor* culese și comentate de Artur Gorovei, le-a pus sub titlul inofensiv *Literatură populară* (Ed. Minerva, 1985).

S-a clătinat ceva și din credință, dar nu mai mult. Sau, în măsură ceva mai mare pe la orașe, în genere compozite, pe alocuri, în cartierele noi și fără biserici. Pe la sate însă mai puțin.

Exista câte o biserică, demult, în fiecare sat sau cătun: una în Cărbunești, alta în Dutești, era și în Ștefănești, ba și în Tupșa, cea mai veche, din bârne de lemn și acoperită cu șindrilă. Avea peste două secole. Cum Tupșa era un cătun, și nu prea mare, în biserica de lemn se slujea doar din când în când. Tupșenii urcau la biserica din Cărbunești, nu departe de ei, în care oficia popa Grigorie, parcă făcut să fie preot. Avea voce frumoasă, predicile lui mergeau direct la suflet. Nu numai de marile sărbători, dar și duminică de duminică copii și bătrâni, fete și femei, bătrâne umpleau biserica. Acum că, în afară, popa Grigorie era cam lumesc, nu împiedica pe nimeni să-i asculte slujba cu smerenie și luare-aminte. Celelalte biserici, aceea din Dutești și aceea din Ștefănești, își aveau și ele pe al lor: prima, pe un preot mai tânăr, popa Gicu (Dutescu), parcă nu prea hărăzit, iar

cea de a doua, pe popa Năstase (Ciontescu), fără harisma popei Grigorie, însă om la locul lui, cu suflet bun. Amândoi locuiau în Cărbunești.

Ei înșiși gospodari, preoții aceia se țineau de calendarul muncilor agricole: în toi, la arat, la secerat, toamna la cules, lăsau oamenii ca măcar până la prânzul mic să mai facă ceva pe câmp. Slujba o țineau cam după ceasurile nouă și n-o lungeau prea mult. Iarna și de marile sărbători slujeau însă ca la carte. Sărbătoarea Paștilor, Sântămăria, Crăciunul, Boboteaza le asociez involuntar cu figura maiestuoasă a popii Grigorie. Omul era, fără doar și poate, harismatic. Aflat cu mulți în dușmănie politică în vremurile de altădată, acuma odihnește în pace, alături de toți ceilalți, în cimitirul din curtea bisericii.

După moartea lui, ca și a celorlalți din Ștefănești și Dutești, prin anii '60, a fost numit un singur preot, pentru trei sate și, deci, biserici. El era primul nemulțumit. Între timp se va mai fi schimbat ceva, nu știu. Preotul în cauză, om de treabă, nu avea cum să țină slujbă în fiecare biserică, duminică de duminică. De Paști trebuia să alerge noaptea de colo-până colo să fie peste tot, fără să facă, prin firea lucrurilor treabă bună niciunde.

Din această cauză, ca și din altele, și nu numai pe aceste meleaguri, și-a făcut loc, mișcându-se insidios, fenomenul cel mai grav care amenință viața religioasă de azi. Este vorba de indiferentism, și nu de „sectanți".

Cauzele care duc la acesta sunt multe și cam altele în spații geo-politice diferite. Prin Germania, Franța sau Olanda nu este exclus ca să vină din ridicare deasupra nevoilor (ca să nu zic, din prea bună stare) și în urmarea unei secularizări a conștiințelor, determinată și motivată multiplu.

În Est (cu deosebire în Estul nostru, acesta cam în bătaia atâtor vânturi și victimă a atâtor jocuri sau batjocuri,

ieri, azi, poate și mâine), în Est, deci, poate că, dimpotrivă, din sărăcie. Aceasta apropie sau depărtează, după caz, de biserică și de Dumnezeu. Înainte de 1990 apropiase, mai pâlpâind speranța. Luați acum cu una, cu alta, zbătându-se în sărăcie să-și facă-refacă, atâta cât se mai poate, gospodăriile, oamenii amână azi, amână mâine îndeplinirea obligațiilor de suflet, pentru suflet. O fi amânarea, cum zicea Ralea, condiție a realizării umane, nici însă derealizarea n-o are ca dușman. Și tot amânând, fie că din uitare, fie că de rușine, se afundă tot mai mult în această stare larvară, care este indiferentismul.

Sărăcia poate genera și atitudini active, dar și de retragere și extincție. Îndârjind într-un context sau altul, ea și veștejește, și macină, făcând ca omul să se prăbușească în sine și să se închidă în cumplitul refuz al celuilalt (cel mai mare păcat modern), de această dată prin pierderea celuilalt, după ce începuse prin a se pierde pe sine. Astfel încât, luat de una, luat de alta, azi așa, mâine așa, nu se mai vede nici pe sine, nu-l mai vede nici pe semen și, tot privind în jos, pierde sentimentul lui „în sus".

Cu această stare e de luptat. Îndemnul moralizator la (re)moralizare al unor năimiți, care numai aripioare de înger nu-și pun de câtă dragoste pentru „hello people" (eventual, nerostit însă, „stupid"), e de discurs politic doar. Câte un lider sau lideraș care nu se gândește decât să câștige cât mai mult din nu interesează ce și cum (unul dintre aceștia nu apără în instanță inamicii publici, care sunt afaceriștii veroși ?), auzind că prinde să cânte pe struna moralității, tot zdrăngăne pe ea, de-ți vine, ca altui Ivan Turbincă, să preferi imoralitatea, ca fiind mai puțin grețoasă.

Cu îndemnuri de ocazie și pentru voturi nu se schimbă nimic, nu se ridică nimic. Răvășiți pe dinăuntru, oamenii nu prea mai speră. Aici, poate, în mai mare măsură decât moraliștii din patru în patru ani, au de lucrat slujitorii

altarelor, indiferent dacă sunt ortodocși, greco și romano-catolici, baptiști, penticostali, adventiști etc. Destul se luptă politicienii între ei, până la sminteală (de a devenit un obicei ca, la cea mai mică și uneori fantasmatică nemulțumire, repede cu jalba în proțap la porțile cele noi: Strassbourg, Bruxelles). Măcar bisericile să renunțe la păcatul acesta lumesc, doar omul ca om este același, indiferent dacă e, confesional, de un fel sau altul, ca și, mai cu seamă, Dumnezeu ! Vechea „moralitate" repovestită de Boccacio este mereu de reamintit. Ca să-l determine pe Melchisedec, un evreu bogat din Alexandria, să-i dea o mare sumă de bani, Saladin îl cheamă la sine și, „după ce-l primi prietenește", îi spuse: „om bun, din multe guri am auzit cât ți-e de mare priceperea și înțelepciunea...; de aceea aș ține foarte mult să aflu de la tine pe care dintre legi o socotești adevărată: ebraică, mahomedană ori poate cea creștină ?"

Evreul își dă seama de cursa fără de scăpare: dacă spunea că este cea mahomedană, Saladin putea bănui că a făcut-o din teamă dacă și-o alegea pe aceea a neamului său, iar era rău, dar și mai rău dacă se gândea la creștinism. Ca să scape, i-a povestit sultanului despre un negustor care, simțind că vine ceasul de apoi, s-a hotărât să-și împartă averea în părți egale, celor trei feciori ai săi. Zis și făcut, numai că avea un inel de mare preț, pe care nu putea nici să i-l dea unuia, nici nu-l lăsa inima să-l taie în trei. Porunci unui giuvaergiu să-i facă două la fel. Lucrate cu atâta meșteșug, nici el nu mai fu în măsură să deosebească originalul de cópii. Le povesti feciorilor ce le povesti și-i puse să aleagă: fiecare, de acuma, credea că el are inelul cel vechi, dar se și îndoia, în aceeași măsură. „Același lucru îl spun și eu, stăpâne, despre cele trei legi încredințate celor trei popoare de către Dumnezeu-Tatăl și despre care m-ai întrebat înainte: fiecare dintre ele socotește că și-a primit adevărata moștenire și adevărata lege cu dreptele-i porunci; dar

care e poporul ce într-adevăr le-a moștenit nici astăzi nu se știe, ca-n povestea celor trei inele".

Sunt biserici cu o istorie mai îndelungată și mai plină de evenimente și de învățături decât altele. Nu încape îndoială că ortodoxia, în istoria românească, are primatul: și ca viață strâns împletită cu viața poporului, și ca spiritualitate mai pe potriva mentalului românesc, și ca organizare interioară harică. Ortodoxia, poate prin isihasm, are o mistică de tot aparte, te face să trăiești înfiorat, mai mult decât să te încredințezi cu mintea. Dar de aici nu rezultă că a fi român este tot una cu a fi ortodox. Cum s-ar putea lăsa de o parte uniația, hotărâtoare pentru înălțarea culturii noastre moderne? Cum și biserica romano-catolică, pe aceste meleaguri de aproape zece secole?

Mai noi, bisericile neoprotestante nu sunt, prin aceasta, și mai lipsite de har și, eventual, pernicioase. De însemnătate și vechimea și răspândirea, nu rezultă de aici însă că bisericile mai noi au mai mică șansă în ordinea vieții spirituale. La adevăr, zicea un moralist, poți ajunge pe o singură cale, dar te poți îndepărta pe o mie. Principalul lucru este slujirea lui Dumnezeu și, astfel, a omului, care, felurită ca stil, este una prin scop.

De aceea, când se vorbește de prozelitism (ca și atunci când se practică), de fapt, se stă sub semnul intoleranței, adică al nerecunoașterii *celuilalt*. Încă! Dar pentru ideea de *celălalt* s-a murit, în istorie. Azi, că altul (celălalt) este infernul pare o sminteală. Și, totuși, câteodată îndârjirea atinge paroxismul. Din păcate ea nu este motivată doar geo-politic (războaiele care au tot ucis veacul abia trecut și continuă s-o facă, la fel, cu noul secol), ci și religios, deschis (prea deschis, adică prea lumesc, în zăngănit de arme) sau doar propagandistic. Diferă proporțiile dezastrului: într-o parte mor oameni, în alta se clatină certitudini. La limită, care este deosebirea?

Prozelitismul este înțeles în felurite chipuri, după cum cer interesele ori se dezlănțuie patimile. De regulă, de prozelitism vorbesc majoritarii, dar sunt și minoritari, care, odată instituționalizați, arată cu degetul la grupări mai puțin cunoscute și încă ne-recunoscute. Auzită, o reacție de acest fel cred că este frecventă: „dacă iehoviștii nu sunt cult, de unde cutare sau cutare drept", și aceasta nu neapărat din partea unui „majoritar", ci stupefiant pentru mine, din aceea a unui „minoritar", altădată contestat și el cu ai lui.

Căile Domnului sunt încurcate; relațiile dintre biserici, și mai.

Este de bun simț să te întrebi și să întrebi: de ce nu se înțeleg „majoritarii" cu „majoritarii", „majoritarii" cu „minoritarii" (și invers), „minoritarii" între ei?

Cei dintâi zic că nou-veniții (sau apăruți) se constituie mai mult sau mai puțin formal ecleziastic pe seama lor. De unde, din altă parte ar putea veni? Și, mai zic ei, nu din prea multă credință, ci din prea puțină, fiind ispitiți sau amăgiți cu oarecari beneficii lumești. Pe scurt, cei ce procedează așa se vând și reprezentanții unei noi religii sau noi biserici îi cumpără, și o mișcare, și alta, s-o recunoaștem, vinovată. Mai întâi pentru că, totuși, cu sufletele nu se cuvine să se facă negustorie. Apoi, cel ce „cumpără" este chiar sigur că, odată vânzându-se, cel ce se vinde nu capătă gustul acestei, în fond, mișelii?

În acest caz, unde pierderea și unde câștigul? Pierzând suflete umede, cele mai rele, așa zicând după un antic, nu este mai curând un câștig, iar de cealaltă parte, pierdere?

Alta este dacă și când cineva se îndreaptă urmându-și îndemnul inimii și al conștiinței. Acela se îndreaptă, deci, nu este luat (întrucât, fie spus, chiar dacă se mai întâmplă ca oamenii *să fie luați*, trebuie să ne dezbărăm de acest mod de a gândi și de a face: oamenii, totuși, nu sunt vite). Dar dacă se îndreaptă, aceia părăsiți e bine să se întrebe: unde

și cât au greșit ? Altminteri, hai la deal ca la vale ! Și nu este bine deloc.

Tot „certându-se“, când și cât se ceartă, oamenii bisericilor s-ar putea trezi cu mai puțini credincioși, în ordine absolută, întâmplându-se ca ei să cadă în indiferentismul mai păgubitor decât necredința, chiar.

Îndepărtare și stingere a sentimentului din sărăcie, din disperare, când nu, fie și pe alocuri, din dezinteres politic ori ecleziastic, indiferentismul, ca inerție, este mai greu de mișcat din cele ale lui. De aceea, revenind după un lung ocol, cu acel de slujitor în trei sate, zic că așa ceva nu este bine. Vina nu este nici a oamenilor, nici a Bisericii, cu atât mai puțin a lui. Când și cât s-a putut, fiecare preot își avea gospodăria lui. Nu trăia el nici din danii, nici din ce primea de la stat, deși nici acestea nu erau de colo. Dar, sărac el însuși, săraci (sau sărăciți) și enoriașii, un preot numai cu ce primea de la buget cu greu se descurca. Limitate „contribuțiile“ nici nu era posibil să fie numiți prea mulți preoți; apoi, unul peste mai multe sate, mai aduna, astfel, câte ceva pentru nevoile lui. Situația s-a perpetuat încă, deși nu mai este aceeași. Drept este că bugetul țării este încă sărac; de oameni ce să mai vorbesc ? Nu este pentru nimeni un secret că se suferă de foame, pur și simplu. Și nu numai la sate, ci și la orașe, și nu numai „copiii străzii“, ci și bătrâni care n-au trăit degeaba. Îmi povestea cineva că, de rușine, a ocolit o bătrână care cerșea: o recunoscuse, fusese profesoara de muzică la liceul unde învățase fiul lui. Am văzut eu însumi ceva, zic, cutremurător: doi bătrâni au cerut de câteva mii, acolo, slănină, cu boia. După ce bătrâna și-a luat pachețelul, el i l-a smuls din mână, l-a desfăcut și a început să miroasă cu nesaț slănina. Ca în altă lume rabelaisiană, cu mult mai tragică.

Bugetul sărac, nevoi din ce în ce mai mari, e drept, dar, poate, prioritățile ar trebui să fie: viața religioasă, sănătatea

și învățământul. Viața religioasă, pentru sufletul oamenilor, nu neapărat în viața de dincolo, fiindcă până a trăi acolo în veșnicie, trăim aici, vremelnic, trupește ca și sufletește. Preoții, oricât, să presupunem, s-ar supune ascezei, sunt oameni. Exceptându-i pe cei catolici, au copii de crescut. Prea mult de la credincioși nu pot să pretindă, fiind săraci și aceștia. Aflam cu câțiva ani în urmă, prin '92 sau '93, că, prin țara Zarandului, erau preoți care lucrau cu ziua, la sapă, la coasă... Precis că n-o făceau doar ca Popa Tanda, pilduitor, sau numai că munca dă (sau măcar întreține) sănătatea (Nici „boieria“ însă nu prea îmbolnăvește !). Cu ceva mai mult de la buget, poate că lucrurile ar arăta altfel.

Sănătatea, apoi. Mai e nevoie de argumente în sprijin ? Nu vreau să spun că, din acest punct de vedere, satul de mai de demult, din primele 3-4 decenii ale veacului trecut, arăta ca o grădină de delicii. Medicii erau rari, medicamentele de performanță ajungeau mai greu pe la sate, spitalele erau rare. În tot județul Gorj exista un singur spital complex, anume la Tg. Jiu. Dacă se întâmpla ca vreun pădurean, de pe la Bârzei, bunăoară, să aibă o criză de inimă, nu-i rămânea decât să moară. Și murea ! Cum să ajungă repede la spital, când, cu carul cu boi, îi trebuia o zi să ajungă în gară la Cărbunești. Se mai întâmpla ca într-un sat sau altul să fie câte un sanitar priceput. Nu neapărat că ar fi avut ceva carte. De regulă cei mai isteți „furau“ meseria în timpul armatei. Așa erau în satul de care vorbesc un „sanitar“ (Gorică Duțescu) și un „veterinar“, poreclit, nu știu de ce, Pilan. Numele adevărat poate că-l uitase el însuși. Nu făcea el mare lucru, dar se pricepea să lase „sânge“ la o vită care, dând iama în lucernă sau în trifoi, se „sângerase“, ori să pună „spânz“ în urechea unui porc atins de pestă sau altceva asemănător.

„Sanitarul" însă chiar că era priceput. Era parcă născut ca să vindece, și aceasta cu te miri ce mijloace.

Imediat după război, iarna, făcusem congestie pulmonară. Taică-meu a plecat în căutarea vreunui medic, dar, între timp, fiindu-mi tot mai rău, maică-mea l-a chemat pe „sanitar". Acesta a pus-o să caute în grădină ceva hrean. Era zăpadă mare, pământul era înghețat. Cu chiu cu vai a dezgropat câteva rădăcini de hrean. A pus-o „sanitarul" să-l răzuiască, pentru ca apoi el, într-un ștergar lung, să mi-l aplice pe spate și piept. Ori boala nu era așa de gravă, ori remediul a fost miraculos, sigur e că, atunci când a venit, cam către seară abia, medicul, n-a avut decât să constate o ameliorare dătătoare de speranțe.

Ce e drept e drept, cam după '47-'48 situația asistenței sanitare s-a schimbat mult, cu mult în bine. Numărul dispensarelor a crescut, ca și acela al spitalelor. În Câmpul-Mare, de dincolo de Gilort, în marginea pădurii numită Mamu, era un spital mai de demult, de prin anii '30, T.B.C. Aici veneau cei pentru care nu mai era nici o speranță. Mai sus, pe Jiu, dincolo de Sadu, era un sanatoriu (la Dobrița), din care unii se întorceau acasă. Alții însă erau îndreptați către spitalul din Tg. Cărbunești, din care nu se pleca decât între patru scânduri. Avea chiar cimitir propriu. Erau acolo mulți tineri. Știau că puteau să nu mai apuce ziua următoare. Totuși se plimbau doi câte doi, un băiat și o fată, ca niște iubiți, păreau veseli, de parcă se pregăteau de nuntă...

Pe la începutul anilor '50, Spitalul este însă desființat, făcându-se, între timp, mari progrese în vindecarea tuberculozei pulmonare: chirurgical, ca și medicamentos (PAS, Hydrazidă). În loc, după operațiunile ce se cuveneau, s-a înființat un spital complex, cu dotare ca lumea, cu medici buni. Este și azi un spital cu renume, în zonă. Un coleg de al meu din primele clase (Burghiu) avea să fie printre medicii cu reputație, ca și altul, de liceu, de data aceasta (Dan Duminică). Era un medic, Munteanu, reputat, printre țărani. Dispensarul din „târg", apoi, era bine tocmit el însuși, prin grija aceluiași medic care venise prin '45 sau '46 să mă vadă (Pompiliu Cocheci).

În fine, învățământul.

Școli erau și în satele de la pădure, deși nu în fiecare. Nici chiar în Dutești sau în Tupșa nu erau, cel puțin înainte de reforma din 1948. Era o singură școală, ca arhitectură, „model Spiru Haret", care străjuia împrejurimile, ridicată fiind în botul dealului, în partea dinspre luncă. Avea, ca toate celelalte, „model Spiru Haret", două clase despărțite între ele de un hol și cancelaria. Până în 1948, erau obligatorii șapte clase. Dacă se întâmpla să fie mai mulți, se învăța în schimburi. Și așa însă în aceeași sală de clasă, pe rânduri de bănci distincte, buchiseau elevi din clase diferite. Învățători fuseseră Calotescu (tatăl) și Calotescu (fiul), Zarafu, Mogoșanu. După război, pentru scurt timp, o refugiată din Basarabia, o femeie tare de treabă, ca apoi să vină doamna Vlădoiu, cea mai bună dintre dascălii care au trecut pe acolo. Amintire bună avea Calotescu-bătrânul. Fiul, om matur, prin '45-'46, era cam prea sever. Te chema lângă scena existentă în fiecare clasă, se apleca spre tine și apucându-te de „perciuni", te ridica în sus. Durerea, nu e cazul s-o descriu, era cumplită. Altfel însă, cu știință și pricepere în pedagogia lui. A avut însă, după 1948, de suferit, găsindu-se că a îmbrăcat cămașa verde. O făcuseră mai mulți, și învățători, dar și oameni mai nescoliți. Pe cei mai în vârstă îi amăgise promisiunea „pogonului", pe cei mai tineri, poate, spectacolul: uniforma, teatralitatea întrunirilor, ritualul cvasi-ostășesc al acestora, de ce nu, programul, pentru alt ideal. Nu știu dacă sau cât bine au făcut „gardiștii" (nici n-au prea avut timp), dar cei de pe acolo nici rău.

Mi se pare că nu politică legionară, dar, făcând vreuna, din cele ce se puteau face în epocă, a cam pătimit pe motiv de acest fel și celălalt învățător, Mogoșanu, rudă cu Calotescu. Sever era și acesta, dar te învăța și carte. Mogoșanu însă, cuvântul nu este prea tare, era un scelerat. Fusese o vreme căpitan în armată și venise în școală cu obiceiuri, cazone. Când (și cam des) bea ceva, din orice îi sărea țandăra. Avea obiceiul să-ți bage capul între picioare și să te bată la fund cu ce găsea. Odată, iarna, a luat un lemn de foc din sobă, parcă-l văd, cu două crăcane, ca un „furcer". Eram în clasa a II-a, când taică-meu a refuzat să mă mai lase la școală, făcându-mi el un program, ca să nu pierd ritmul. Până la urmă, s-a reușit îndepărtarea lui.

Zarafu, în schimb, era un om blând, care nici chiar cu o floare nu te-ar fi atins. Om cu familie mare (avea, dacă-mi aduc bine aminte, patru copii), se împărțea între școală și gospodărie, dând acesteia, dacă se poate spune așa, ce-i al cezarului. Dintre copiii lui îmi aduc aminte de Aurică, un personaj de un pitoresc rar și de o inteligență ieșită din comun, care în alte condiții ar fi ajuns ori un mare istoric (era pasionat), ori un mare scriitor. Cum tatăl lui fusese trecut la chiaburi, drumul către școală al lui Aurică a fost barat. Ca să-și dreagă dosarul, s-a dus voluntar în detașamentele de muncă de la Bumbești-Livezeni. N-a reușit. Trecând timpul, eșuând în toate încercările, a renunțat, poate, prea repede la ambițiile sale. Continua, totuși, să citească și o făcea într-o manieră proprie. Când apuca să cumpere vreo carte de istorie, dacă aceasta avea vreo „prefață" sau vreun „studiu introductiv", le rupea. Și făceau bine, în genere, cei ce au trăit în acele timpuri, aducându-și aminte ce erau și pentru ce erau „prefețele" în cauză.

După reforma din 1948, școala din sat a rămas cu patru clase (ciclul I), următoarele trei (ciclul II) fiind urmate

de cei ce voiau în târg, de acuma cu profesori, cam improvizați ei, este drept, dar cu tragere de inimă. Peste câțiva ani în „târg" se va înființa și un liceu cu profil agricol, numit, după moartea lui Arghezi (pentru că acesta avusese năstrușnicia să spună că s-a născut în Cărbuneștii Gorjului), „Tudor Arghezi", Liceul agricol „Tudor Arghezi". Venind la inaugurare Baruțu și hotărât să facă ceva cercetări, a fost convins că de fapt era vorba de Dutești. Câțiva din cei mai bătrâni din sat erau gata să jure că așa au stat lucrurile. S-au ales cu o șosea pietruită.

La „Ciclul II", cel puțin din promoția mea, au venit puțini, cam 3-4. Ceilalți s-au mulțumit cu cele patru clase, și acestea făcute cam pe apucate. Astfel încât, peste ani, unii abia dacă mai erau în stare să mâzgălească un simulacru de semnătură. Învățătorii (mai bine spus, de acuma învățătoare, bărbați cu această îndeletnicire fiind din ce în ce mai puțini) care s-au perindat au căutat să facă tot ce le stătea în puteri. Nu erau cine știe ce plătiți (în 1954 un învățător primea cam 300 de lei în mână), unii făceau „naveta". Erau obligați să scoată copiii la „muncă voluntară" pe tarlalele „colectivei" și să îngrijească de lotul agricol al școlii. Până la vacanța mare, mai lucrau copiii; dar de aci încolo ei erau puși la treabă acasă. Astfel încât învățătorii (învățătoarele) trebuia să sape, să plivească, să recolteze, să ducă recolta la bază. Mâinile lor, cu unghii roase și înnegrite, schimbând condeiul cu sapa, nu prea mai arătau ca de femeie: mari, bătătorite, aspre.

După desființarea Institutelor Pedagogice (de 3 ani), absolvenții au primit dreptul de a mai face încă doi ani, la fără frecvență, pentru a obține diploma de Universitate. Între altele, ei trebuia să promoveze și un examen de istoria filosofiei. Cum erau mulți, corvoada a revenit prof. Ion Banu și mie. Examinam în două săli alăturate. Eu terminam mai repede și le treceam mai pe toate (bărbați erau

foarte puțini). Intrigat, prof. Banu mă chestionează: „– La dumneata știu, de le treci? – Nu, zic. – Păi atunci? – Păi, mă uit la mâinile lor – !? – Da, mă uit la mâinile lor, și le trec. Soră-mea este tot învățătoare (în fine, institutoare, având și ea Institutul Pedagogic) și toată vara scurmă pământul. Când să mai învețe, bietele de ele?" Mi-a dat dreptate, și de a doua zi, a început să le dea examenul.

În anii mai din urmă, s-a mai schimbat câte ceva. Nu mai este un lot școlar, elevii nu mai trebuie să meargă la „munci voluntare"; la strâns de spice („spic cu spic, patriei un snop"), la cules de porumb. Sunt însă din ce în ce mai puțini și învățătorii tot mai apăsați de grija zilei de mâine. „Prioritate națională", cum se tot spune, în campania electorală sau în discursurile de 15 septembrie, în fapt, învățământul este o „cenușăreasă" națională. Nu știu ce să mai cred sau nu-mi pot explica de ce aceia care au pâinea și cuțitul în mână, deși s-au repezit să se facă direct, nici mai mult nici mai puțin, profesori universitari, le dau acestora, ca întregului corp didactic, indiferent de nivel, salarii de mizerie, umilitoare, la urma urmelor. Poate, să nu se zică, vezi Doamne!, că procedează părtinitor. Mai știi?

S-ar îndrepta, totuși lucrurile, ca școala să (re)devină, cu adevărat, școală. Cine va fi noul Spiru Haret? Și când? Fiindcă până acum încercările de reformă au cam dus la grave destabilizări, tot ce se mai ținea cât de cât în picioare primind lovituri ca de moarte. Și aceasta, îndeosebi, cu participarea unui ministru, mai de odinioară, totuși profesor. Cuvintele lui Maiorescu sunt încă actuale: (re)forme fără fond. Infrastructurile erau și sunt încă de limită zero, dar comandăm manuale alternative. Suntem mai de toți de prin preajmă, de mai departe, umiliți și noi aplaudăm, nesocotindu-ne istoria, otrăvindu-ne apele, distrugând pădurile, ticăloșindu-ne sufletele. De ce? Tot în spiritul

țăranului care se cocea sub căciulă, la soare: – De ce? – De aia! Sau, cum obișnuia un profesor de „ciclu II", la care am ținut mult, Gheorghe Vlădoiu, soțul Ștefaniei, învățătoarea: „– De ce? De ce n-are ursul coadă și vulpea abia o duce..."

Ce ar fi de făcut?

Restabilirea vechilor stări de lucruri nu mai este nici posibilă, nici dezirabilă. Satul până în timpul războiului al doilea mondial, și puțin după aceea, era în economie naturală, închisă. Casele și le făceau din lemn adus, fiecare, din pădurea lui, sau, ceva mai târziu, din cărămidă făcută de cărămidari. O cercuiau cu lemn de alun: crengile lungi erau despicate pe lung și se prindeau de pereți ca să formeze romburi mici în care să stea huma cu care „încărcau" pereții. Acoperișul, cel mai adesea, era din șindrilă cumpărată în sistem de troc de la șindrilarii de la munte. Cândva și cuiele erau de lemn, iar niscaiva scoabe bătea fierarul.

Din lâna oilor, toarsă, femeile țeseau iarna dimia pentru pături și haine. Odată scoasă de pe război, dimia era dusă la piuă, pentru împâslire; aceasta la ceva distanță, tocmai la Albeni, unde careva avea o piuă pe apă.

Din cânepă, după ce era pusă în baltă, să se înmoaie, apoi spălată, uscată, trecută prin meliță, dărăcită pentru a se alege fuiorul de tort, toarsă se țesea pânză. Din tort în tort pentru cearșafuri sau saci, din fuior pentru ștergare, pentru ismene chiar și pentru cămăși. Cam la fel și din in, doar că pânza, mai fină, era folosită pentru ii sau „cârpe" cu care femeile își înveleau capul. După ce pânza de in sau de cânepă era spălată se întindea, către primăvară, pe garduri să se usuce. Închipuiască-și oricine satul presărat cu întinse pete alb-strălucitoare. Iarna, sătenii se încălțau cu opinci; ciorapii erau croșetați din lână. Și cei pentru bărbați și cei pentru femei erau până la genunchi, se legau sus cu un șnur, croșetat și el. Pantalonii, din dimie, erau

bufanți, ca ciorapul să se poată trage. În sus, când se lăsa ger mare, se purta cojoc. Cel mai adesea „pieptăraș“, fără mâneci și care se încheia lateral, pe partea stângă. Doar pălăriile din pâslă trebuia cumpărate; dar câți purtau? Vara și le făceau singuri din paie de grâu.

Uneltele, la rândul lor, erau tot de fabricație locală, manufacturieră. Carul, căruța, plugul. Încă prin anii '40 mai arau unii cu plugul de lemn; din el, de fier, era doar „fierul de plug“, care putea fi bătut și de fierar. Ca și sapele, deși acestea se găseau tot mai mult de vânzare.

În genere, deci, toate, fie că se confecționau în casă, fie că se dobândeau prin schimb: șindrila, păcura, gazul lampant, peștele sărat, lingurile de lemn, strachinile de lut. Bani, cei mai mulți nu prea aveau. Ce strângeau, vânzând ba o vacă, ba un porc, mergea la „foncier“ sau pe niscaiva lucruri de la oraș.

Hotărât lucru, nu se trăia ușor. Sămănătorismul este ideologie abstractă, închipuită în necunoașterea stărilor de fapt. Ce, țăranii n-ar fi vrut să se bucure de cele de care se bucurau orășenii sau cei mai înstăriți de pe la ei? Tradiționalismul și conservatorismul lor veneau ca reacții de supraviețuire. Erau moduri de a fi și nu de a gândi, neapărat.

Crede cineva, în mod serios, că țăranii care, redobândindu-și pământul, îl ară cu plugul tras de ce au găsit și ei, o fac din paseism? Bănuiesc că nu e unul care să nu se vrea călare pe tractor, secerând cu „combina“, prășind cu prășitoarea mecanică? La urma urmelor, țăranul de azi nu mai este, nu mai poate fi, nu trebuie să mai fie asemenea celui de altădată. Las'că unii s-au întors de la oraș; dar și cei care n-au plecat văd lucrurile altfel, gândesc altfel. Mai toți au radio, au televizor. Află ce se întâmplă în lume, cum trăiesc, cu ce și cum se îmbracă alții, ce mănâncă. Doar pe posturile de televiziune se dau și rețete culinare. Ce, un țăran n-ar vrea să aibă pe masă bucatele ticluite de Radu Anton Roman?

Am citit de curând o carte care m-a întristat. Este *Din bucătăria țăranului român* a lui Mihai Lupescu, folclorist din veacul al XIX-lea. Cam ce mâncau țăranii de prin Moldova de Sus? Mult bob (crud, fiert, bătut, sleit, cu borș, cu carne, dar „această mâncare se vede numai pe mesele țăranilor mai cu dare de mână“), borș cu fasole, borș cu cartofi, borș cu mazăre, de linte, „cu buruiene“, cu sfecle, cu știr, cu orez, cu lobodă, cu urzici, „de bostănei“, cu bureți, de pește, de găină. Dar „numai la zile mari se îndură țăranul să taie o găină; altfel, și găina și ouăle și puii îi duce în târg, de-i vinde și-și prinde alte nevoi, iar el mănâncă ce i se întâmplă, că «pântecele n-are oglindă»“. Mai mănâncă bostani chiar de cei porcești, tot felul de bureți, fasole „usturoiete, făcăluite, flecuite, sleite“, cu mujdei, „cu înăcreală“, multă, multă varză. „Cine are varză în poloboc, slănină în pod, lemne la trunchi și făină în sac n-are multe nevoi.“ Dar și, de Crăciun, trandafiri, chișcă, sau, de alte sărbători, găină umplută. Nu era, orice s-ar spune, o bucătărie pentru gurmanzi; poate doar vreun gourmet cu aplecări exotice ar încerca-o, nu însă prea insistent. Bucătăria era de sărăcie; azi, politicieni prețioși și estetizanți ar zice că, de austeritate. Ba, ipocrit, ar putea spune, între două înghițituri de icre negre și după o cupă de șampanie franțuzească, chiar că aceea era bucătărie sănătoasă. Că de aia (sămănătorism, după ureche) țăranii noștri de odinioară trăiau mult și, când mureau, erau tot roșii în obraji, ca fetele mari! Nu numai față cu nevoile și dorințele de azi, dar cu cele general-umane, țăranii mâncau, se îmbrăcau, locuiau prost. Nu este, deci, cale de întoarcere.

În anii comunismului se vorbea intens despre desființarea diferențelor dintre sat și oraș. Gând bun, european; ce mai este satul în Franța, în Germania, în Olanda? Dar

ce s-a făcut? Nimic sau nimic bun. Ca orășenii, și țăranii au fost prinși în sistemul totalitarist al robinetului. Nemaiavând pământ, ei erau nevoiți să cumpere mai totul de la „cooperativă", cu bani sau cu produse. „Gazul" pentru luminat („lampa lui Ilici" a fost adusă către anii '60) se dădea în schimbul ouălor, care erau cercetate ca să nu fie clocite și să aibă mărimea normală. Dacă treceau printr-un inel special confecționat, nu erau primite. De haz, de necaz oamenii râdeau: întorcându-se nea cutare de la cooperativă cu „gazul", dând cu ochii de o găină, îi zice: „Îți mulțumesc ție găină/Că din cur îmi dai lumină." Cotcodocind, afurisită, găina întoarce capul spre om: „Mulțumește poporului rus/Că el sonda-n cur mi-a pus."

Sovrompetrol-ul care-și avea sediul în casele lui Titu Colțescu (boier Colțescu i se zicea, fiind el, la vremea lui, director de bancă, rudă cu ai mei, descinzând din aceeași spiță; bătrân de când îl știu, a murit centenar), Sovrompetrol-ul, așadar, împânzise dealurile și lunca Gilortului cu sonde, doar-doar s-o găsi petrol unde nici nu te așteptai; trebuia să se stoarcă întreg pământul țării, de toată vlaga sa. Bașca, tractoarele și mașinile care stricaseră drumurile, de toamna și primăvara deveneau aproape impracticabile.

„Gazul" în schimbul ouălor, încălțămintea și cele de îmbrăcăminte (pânza, „america" i se spunea, chiar „merica", zicându-se că, imediat după război, a venit din ajutorul american, docul, că de stofă nici vorbă) pe cartelă. La fel, zahărul, uleiul. La pâine, cei ce o făceau, țăranii adică, nu erau îndreptățiți.

Aceștia au fost primii pași făcuți către desființarea diferențelor între sat și oraș. Părând mai îndestulați țăranii, trebuia să sărăcească și ei și încă să fie prinși într-un sistem strict de dependențe. Trecându-se apoi la colectivizare, prin aceasta țăranul era trecut, formal, în condiția muncitorului, devenind, de fapt, muncitor agricol. Minus

salariul însă. Mai trebuia demolarea caselor, ceea ce, prin alte părți, s-a și făcut. În Cărbunești și în satele din preajmă tăvălugul nu ajunsese, deși nu era, probabil, prea departe, fiind impuse unele restricții de construcție individuală.

Că „desființarea diferenței între sat și oraș", în anumite limite, de bună seamă, nu era proiect rău, probabil, că nimeni nu se îndoiește.

Satele nu aveau canalizare, erau lipsite de iluminatul modern, locuințele pe alocuri aduceau cu niște cocioabe, în noroiul șoselelor nepietruite primăvara și vara te afundai până la gleznă, ca vara, când trecea până și o turmă de oi, praful să te înece. Rețeaua de transport era firavă: cei de pe la păduri, iernile, mai cu seamă, rămâneau în afara lumii. Munca apoi, aproape în întregime manuală, epuiza. Femeile, care aveau pe cap atâtea, la 30 de ani păreau ca de 50, cel puțin.

Promițându-se altă viață, mai spunem, era normal ca propaganda să prindă în mrejele ei cât a prins și cât i-a ținut pe tineri, care, ca ai oricărei generații, voiau altceva. Era dreptul lor, era datoria lor. Când și-au dat seama că au fost înșelați, pentru cei mai mulți era prea târziu. Unii au apucat să plece: la Sadu, la fabrica de armament, la „sonde" la Țicleni și la Bâlteni. Au rămas puțini, tot mai puțini să vadă de câmp. Către Crăciun, de aceea, se mai putea vedea porumbul cu frunzele sfârtecate și știuleții lăsați de izbeliște. Nu avea cine să-l culeagă. Decât să muncească de pomană, oamenii se codeau. De fapt, cam rămăseseră pentru muncă în câmp doar femeile, bătrânii, copiii. Bărbații se răspândiseră care încotro să câștige un ban. Acasă, femeile și bătrânii se mai făceau că merg și la „colectiv", dar aveau grijă de lotul personal, pe care îl „exploatau" la centimetru. Vița de vie se întindea și pe acoperișul casei, porumbul sau zarzavaturile creșteau până

și în ogradă (vite nu mai erau). Cu ceea ce câștiga bărbatul, cu ce se cultiva pe oriunde, sătenii au început să-și mai ridice câte o casă, un gard. Prima impresie era de oarecare prosperitate, poate chiar că era. Numai că aceasta nu era de pe seama pământului. „Diferența" se atenua nu prin ridicarea satului din energiile lui firești, ci ca urmare a unei *sui generis* transhumanțe, la oraș, a sătenilor. Aceștia nu mai erau nici țărani, nu deveniseră nici clasă muncitoare. Dezrădăcinați, cei ce lucrau la Sadu, la Rovinari veneau acasă sâmbătă și plecau luni dis-de-dimineață, alții, de mai departe, de la Bocșa, de la Timișoara, de la Turnu-Severin, de la Constanța chiar (ca hamali), doar de 2-3 ori pe an: să aducă bani, să-și vadă nevasta, să nu-și uite copiii, să mai facă alții...

După 1990, ca pretutindeni, nepreamaiavând ce face la oraș, dar și ca să-și ia pământul, s-au întors. Cu greutăți ba de la autorități, ba de la ei înșiși (care pe care) și l-au luat, cei ce au avut ce să ia.

Dar, ca o problemă de principiu, de acuma. Economia naturală, închisă, era (cât era) posibilă în condițiile fărâmițării proprietății agricole. O economie deschisă, cum este cea modernă însă, impune alte rigori, alte comportamente. „Colectivismul" dă încă frisoane. Dar, cum zicea un medieval, dacă cineva s-a înecat în apă, nu înseamnă că nu trebuie să ne mai îmbăiem. Totuși, șansa micii gospodării țărănești de azi și astfel a satului stă în (relativ) marea proprietate agricolă, care nu se poate constitui pe alte căi decât pe aceea a „întovărășirii", „cooperativizării", cum i s-ar zice, numai să se facă.

Fiecare cu „petecul" său de pământ cultivă ce este de însemnătate vitală pentru nevoile vitale. Dar oare rostul e să supraviețuiești de la un an la altul, cum o da Dumnezeu, terorizat de teama că nu-ți va ajunge mălaiul până la cel următor, total dependent de capriciile (de fapt de

regularitățile prin neregularități) ale vremii, ca și de vicisitudinile vremurilor? N-ar fi nici vremea, nici vremurile sub om, nici însă omul ca o biată frunză în vânt!

Pământul (e un truism) este cât este; s-ar mai putea, ca suprafață agricolă, micșora prin degradări venite din mai știi ce pricină, dar de mărit, în nici un caz. Decât dacă s-ar trece la sălbatice și atât de păcătoase și, la urma urmelor, antiproductive defrișări. S-au făcut și în anii de dinainte de '89, dar și după, anarhic, din păcate, oricât ar părea de ciudat, atât individual, cât și instituțional.

Cam tot pământul bun pentru cultură agricolă a fost de mult dat în folosință. Să mai defrișezi pădurile de pe dealuri și să treci la desțeleniri pierzi pădurea, dar nu dobândești teren arabil. De altfel, șansa nici nu ține neapărat numai de cantitate; cel mult și de ea în egală măsură cu calitatea (intensitatea), dacă nu în mare, de aceasta. Se poate deci „mări" suprafața prin intensiune, iar nu prin extensiune.

„Agricultura socialistă" a eșuat în primul rând din cauza etatizării, oricât proprietatea cooperatistă era „de grup" sau „a întregului popor". În al doilea rând, etatismul socialist a instituit o nouă clăcășie (iobăgie). Oamenii erau *siliți* să lucreze. Cine nu aduna ceva zile muncă risca să-și piardă amărâtul de lot personal, ceea ce nu era de ici, de colo. Apoi, fără de un pumn-două de făină în ladă, căpătată pe seama zilelor-muncă sau obținută de pe lotul personal, de unde și cum pâinea zilnică, oricât ar fi vrut un țăran s-o cumpere? Și nu numai un țăran. Dar și orășeanul care se ducea în altă localitate cu treabă sau fără: ca să cumpere o bucată de pâine, trebuia să arate buletinul. Nu era om de al locului, nu mânca. Se ajunsese până acolo, încât, în ultimii săi ani de viață, taică-meu îmi cerea să-i trimit *de la oraș* un kilogram-două de mălai, să-și mai aducă aminte de gustul mămăligii. Se cultiva mai mult grâu, „rația" era de pâine...

Fiind cum era, necointeresând pe oameni, agricultura socialistă era sabotată, nici mai mult, nici mai puțin, chiar de către „colectiviști". Cuvânt greu, care căpătase conotații lugubre, fiind asociat cu „Canalul", cu „Poarta-Albă", cu „Aiudul", sabotajul era, de partea cealaltă, nu neapărat mijloc de împotrivire sau rezistență politică. Era și așa ceva, dar nu, așa zicând, în proporție de masă și nu ca fenomen obișnuit, cotidian. De partea cealaltă, așadar, era mai cu seamă o strategie de supraviețuire. Anume, dacă oamenii nu primeau ce trebuie să primească, își cam luau fiecare, pe apucate însă.

Cât din ceea ce făceau era furt? Furau oamenii aceia? Pe cine însă și de ce, dacă furau? Dacă nu...

Nu idilizez, nu-mi place mirosul dulceag al „mioritismului", dar când își avea fiecare pământul lui, mult-puțin, nimeni nu lua de la altul ce nu i se cuvenea. Nu neapărat de teama de legi, ci din recunoașterea, prin tradiție, a celuilalt. Un paznic de câmp, „jitar" se numea, veghea doar ca vitele să nu intre în lanuri. Copiii, luându-se cu joaca sau, vara cu scalda, le mai scăpau; jitarul le ducea atunci la obor-ul de lângă fosta primărie, din „Cruciș" (la o încrucișare de drumuri, cum veneai dinspre „Comoară"). Ca să le scoată, plătea romanul „gloaba", ceea ce nu era prea înveselitor lucru. Nu intra unul pe locul altuia nici măcar să taie „costreie", o buruiană care creștea printre porumbi și pe care o mâncau, cu poftă, vitele. Chiar vreunuia mai delăsător i-ar fi fost de mare ajutor. Acum, că din când în când mai fura careva un știulete „de lapte" sau un dovleac, este adevărat, dar regula nu era smintită din cele ale ei. Ca să nu mai vorbesc de pedepsirea celui prins, aceasta cu destul de mult timp în urmă. Ceva-ceva mai supraviețuise până în anii '40. Furul era plimbat prin sat cu ce va fi furat legat de gât. Rușinea era mare.

Dar de când oamenii, de bine-de rău, mai lucrau pământul „colectivului" și primeau praful de pe tobă, „colectiviștii", toți ca unul, unul ca toți, dar, firește, fiecare pentru sine, n-aș zice că furau; își făceau *anarhic*, este adevărat, singuri dreptate. Erau culpabili? Ei munciseră și ei trebuia să trăiască, fie și de pe o zi pe alta.

Cum-necum, agricultura socialistă a eșuat, dar nu pentru a se fi bazat pe proprietatea mare. Astfel își crea avantajul unei exploatații raționale: cu mecanizare, cu alternarea culturilor și alte măsuri de proteguire a „sănătății" pământului, cu intrarea în micro- și macro- sisteme economice, cu bună organizare managerială. Bunăoară, dacă piața în „macro-sistem" are nevoie de culturi industriale, răspunzându-se cererii ei, venitul ar putea fi pe măsură. Trăind într-o „economie a banului", cu banul se obține orice (și ce n-ar trebui!). Nu este nevoie ca fiecare să mănânce pâine din grâul cultivat de el, pe pământul lui.

Dar de avantajele proprietății mari țăranii n-au avut de profitat. Dimpotrivă. În alte condiții însă, de înțelegere între contractanți, lucrurile stau și evoluează diferit. Riscul etatismului fiind eliminat, ei pot să hotărască în funcție de propriile interese și pentru ele: ce să cultive, în ce proporție, cât să revină fiecăruia în funcție de suprafață și de prestație, cât să fie rezervat pentru „fondul de acumulare", dotarea fiind necesară. Doar agricultura modernă nu se mai poate face cu plugul tras de boi și cu sapa.

„Tractorul" era chipul diavolului; când au început „să duduie tractoarele/pe toate ogoarele", în sufletul țăranilor cu fiecare brazdă se rupea ceva. „Monstrul", „diavolul", ca mașină slujea o ideologie și o politică, gândind rațional și realist, acționând tot asemenea, tractorul este cea dintâi unealtă agricolă, azi. Pe un biet petec de pământ cum s-ar putea învârti? Și apoi, de unde bani pentru fiecare să și-l procure? Dacă nu, de unde să plătească prestația?

Individual-individualist, cel puțin în satele cu pământ puțin (nu le iau în seamă pe cele din Bărăgan), se riscă o stratificare în regula unei neoclăcășii. Îndatorându-se, tot îndatorându-se ca să-și muncească pământul la cei ce au (bani, unelte mecanizate), nu riscă, în termen mai lung, mai scurt, micul, adesea foarte micul proprietar să-și piardă și bruma de pământ pe care o deține? Doar datoriile trebuie plătite, adesea dublu, triplu, mulți dintre cei ce au fiind ispitiți de demonul cămătăriei.

Știu că e greu să se cadă de acord. Abia recartografiat și redobândit pământul, bieții „Ion"-i n-ar trăi (sau retrăi) sentimentul pierderii din nou? Abia apucase fiecare să spună cu obidă și ușurare „pământul meu" ca să treacă la „pământul nostru". Între o gramatică și alta s-a adunat multă dramă, dacă nu tragedie. Mai este greu pentru că, oricât s-a încercat, instituțional, constrângător, propagandistic, pe cale persuasivă, mentalul țărănesc este încă în structură individual-individualistă. El, mai înainte de orice, în sat, stă în casa și în ograda lui. Gardul de împrejmuire este și de situare într-un spațiu care este al său. Orice atingere este un atentat la demnitatea sa. De câte ori vecinii nu se certau, câteodată amarnic, pentru vreo găină care a sărit gardul? Sau câți nu se dușmăneau, adesea, pentru o palmă (câteodată nu ca un fel de a zice) de loc: fie între ogrăzile lor, fie între „petecele" lor de pământ. Primăvara, pacea câmpului era sfâșiată de proferările unuia către altul cum că i-a luat, pe o jumătate de stânjen, acolo, o brazdă? Uneori din neatenție, câteodată cu intenție. Câți dintre vecini nu mutau, unul ziua, celălalt noaptea, doi-trei „părâmaci" din gardul despărțitor?

Este greu, așadar, să facă, din nou, parcă, gesturi cu încărcătură, de ce nu, ontologică. Vremurile sunt însă altele. Vrem, nu vrem, cei aproape 50 de ani dintre 1944 și 1989 au lăsat urme; apoi chiar dacă, în acest răstimp, istoria

noastră a cam stat pe loc pe un drumeag colateral sau dacă nu, a înaintat aberant, totuși, este nevoie să ne integrăm în timpul lumii, la ceasurile de azi ale sale. Sincronizarea de care vorbea Lovinescu nu era doar vis de cărturar. Poate că în anii dintre cele două războaie a fost ideea politică cea mai tare; și aparținea unui critic literar? (Mai în glumă, mai în serios, cât este de adevărat că un croitor n-are haine, un ciubotar ciubote, poate fi și că, nu întotdeauna, politicianul de profesie nu este chiar profesionist.)

Greu de făcut asemenea mișcări de socializare-resocializare, totuși necesare. Necesare pentru primul act, al producerii, ca și pentru acela al desfacerii.

Văd pe un loc viran din cartierul în care stau oameni care de săptămâni de zile încearcă să-și vândă pepenii stivuiți în grămezi mari. Poate că pe acasă nu mai au nimic de făcut, poate că au. Dacă însă în „cooperativa" – „cooperarea" la care consimt unii au a se ocupa de una, alții de alta, diviziunea aceasta n-ar fi mai lucrativă? Individual se întâmplă ca țăranul să se dea pe mâna vreunui mijlocitor speculant, căci el trebuie să scape repede de marfă și ca aceasta să nu se altereze, dar și ca el să se întoarcă la treburile sale. Cel mai adesea vinde ieftin, sub preț, *să scape*. Și *matrapazii*, cum se numeau aceștia, de unde matrapazlâc, zice H. H. Stahl, profită din plin, și pe seama producătorilor, și pe seama cumpărătorilor de la oraș.

Și mai este (tot mai este) ceva. Pe la G.A.C. se cam împiedicau inginerii agronomi, zootehnicienii și medicii veterinari între ei. Erau angajați, trebuia să fie, dar treaba nu prea puteau să și-o facă, nu prea erau lăsați să și-o facă. Știința lor, aplicată, costa prea mult. Dar pregăteam agronomi, ingineri de zootehnie, medici veterinari, îi repartizam, îi plăteam, cât și cum îi plăteam ca să nu fie lăsați să-și facă meseria, să-și răspundă chemării, la mulți fiind vorba

de chemare, de pasiune. Erau adesea umiliți, puși fiind să facă muncile primare. În sine acestea nu aveau, poate, ceva înjositor în ele, cât erau muncă, dar un medic veterinar avea alt rost decât, eventual, să dea vitelor, iarna, de mâncare.

Ce face, azi, într-un sat cu pământul fărâmițat, un agronom? Poate că în veacurile mai de demult nu se simțea atât de acut nevoia de agronomi. Deși, la fiecare treaptă de civilizație, exista, totuși, o „agronomie" pe măsură. Ce este poemul *Munci și zile* al lui Hesiod decât (și) un fel de îndreptar pentru muncile câmpului. Și aceasta în vechea Grecie, cam cu 8 veacuri mai înainte de noua istorie, de după Hristos?

Agronomul, azi, nu este menit doar bunei cultivări a pământului, fiind și un manager. Vrem, nu vrem, trebuie să ne obișnuim și cu așa ceva. Altfel vom ofta mereu în coada istoriei.

Va ieși satul din starea de inerție și de marasm în care agonizează de ani buni? Cu siguranță, numai să nu fie prea târziu pentru cei mai în vârstă (în jur de 60 de ani), cărora li s-a luat cam întreaga viață. Au și ei, măcar la capăt, dreptul la părticica lor de „paradis" pe această lume. Să nu fie târziu nici chiar pentru cei mai tineri, ca să nu dispere de timpuriu, ceea ce ar prelungi starea de suferință.

Cele puse pe hârtie, în paginile din urmă, nu țin de un program politic. Știu că, parafrazându-l pe un grec din vechime, și cine zice că nu face politică, pentru că zice că nu face, totuși face, știu deci că nu poți să vorbești despre cele ce se întâmplă sau nu se întâmplă pe lume, atemporal și abstract. Nu numai în vremuri crâncene, ci și în cele oarecum obișnuite, deci mai apropiate de ritmurile normale ale vieții, scriitorul, zicând astfel după Sartre, este în situație, și, poate, cea dintâi este situația politică. Încercând o apropiere, dacă nu chiar o implicare,

după 1989, am renunțat însă repede la politica activă, dacă se poate spune așa, percepând alunecări periculoase către politicianism. După C. Rădulescu-Motru, acela încă de început de veac XX: „Prin «politicianism» înțelegem un gen de activitate politică sau, mai bine zis, o practicare meșteșugită a drepturilor politice – prin care câțiva dintre cetățenii unui stat tind, și uneori reușesc, să transforme instituțiunile și serviciile publice din mijloace pentru realizarea binelui public, cum ele ar trebui să fie, în mijloace pentru realizarea intereselor personale." (*Cultura română și politicianismul.* Prefață)

Politicianismului de stat, de partid și fals de clasă (pentru că dictatura numai a proletariatului nu era, poate, mai urgisit unde i se impuneau sacrificii și întrucât era sacrificat poporul însuși, dar și întrucât, socotit conducător, trebuia să strângă și mai mult cureaua, mai întâi, cum a spus cineva mai de curând, și în alte vremuri, deci, cei din frunte având datoria să se lipsească de una, de alta), politicianismului, aceluia, așadar, i-a urmat altul, de partide (și sunt multe), de grupuri și grupuri din partide (încă mai multe), ori de tot felul de asocieri mai mult sau mai puțin civice sau nonguvernamentale, la limită, *ejusdem farinae.* Să mori spânzurat sau înecat, tot moarte este.

Timpul însă trece și suferințele se întind și se adâncesc. Judec, poate, prea sentimental, dar satul încă este în pericol. Și nu acela de odinioară; acela a dispărut de mult. Acesta de azi, cât mai e și cum mai e. Ar fi păcat ca și acesta s-o ia pe urmele celuilalt. Cu ce am mai rămâne? Ce am mai fi, decât, cum zicea un poet, niște lespezi cărora li s-au luat fântânile?

Amintindu-mi de satul de demult, am căutat s-o fac pentru cel de azi. Cel de odinioară s-a mutat în sufletele celor ce au trăit în el și *l-au* trăit. Probabil că încă multe. Sau nu. Probabil că unele vilegiaturist-nostalgice, altele

sentimentale, altele și altele insurgente. Stări și stări, fiecare și bună și rea, în felul ei.

Venind dintr-o lume pe care de ani și ani o retrăiesc, am ajuns, iată, s-o și povestesc. Aceasta, mi-am zis, ca o datorie, pentru acea lume, a acelui sat care nu numai că nu mi-a dispărut din suflet, dar a sporit mereu și mereu.

Două îmi par a fi fost, într-un fel, utopiile mele, ca spații ireale și ideale, în ordinea așezării lor, aceea a satului în care vedeam cerul și aceea a Greciei vechi, prin care, de vreo 40 de ani, văd și judec lumea. Profesor la Universitate și membru al Academiei Române sunt ce, poate, chiar sunt, ori nu, prin cele două mari visuri ale mele. Se lasă apropiate, se îmbogățesc iradiindu-se, nu știu. Dar, tot asemenea bătrânului țăran, zic: asta-i situația, boierule!

Aprilie-septembrie 2001

Printed and bound in Romania
by punct

„Satul, asemenea atâtor altora, și-a pierdut mult din modul său de a fi, de odinioară. Ceea ce este acum, poate mai pe potriva aspirațiilor și nevoilor oamenilor, de mine, cel puțin, este de nerecunoscut, de fapt nu mai este satul meu, acela în care m-am născut și mi-am trăit copilăria și adolescența. Pe acesta de azi nu mi-l reprezint, nu l-am visat niciodată. Nu-mi place, nu pentru a-mi părea străin, ci înstrăinat. Sunt atâtea locuri pe care nu le-ai mai văzut și te legi de ele. Dar pe acelea înstrăinate le simți, cu durere, ca smulse din suflet. Satul meu, acela de demult, este numai în mine. De aceea istoria aceasta, care urmează, este o călătorie a sufletului în lumea lui."



ISBN 973-596-057-5